

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Bc. Barbora Pohlová

**System dávek důchodového pojištění České
republiky**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Roman Lang, Ph.D.

Katedra: Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 13.4.2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 112 733 znaků včetně mezer.

.....

Bc. Barbora Pohlová

V Praze dne 12.5.2021

Obsah

Úvod.....	4
1. Základní východiska systému dávek důchodového pojištění	5
1.1. Stručný historický vývoj důchodového systému na území ČR.....	7
2. Důchodový systém ČR.....	11
2.1. I. pilíř – důchodové pojištění.....	11
2.2. II. a III. pilíř – doplňkové penzijní systémy	12
2.3. Srovnání jednotlivých pilířů.....	17
3. Povinná a dobrovolná účast na důchodovém pojištění	22
3.1. Povinná účast zaměstnanců a OSVČ	22
3.2. Náhradní doby pojištění	25
3.3. Dobrovolná účast na důchodovém pojištění	26
4. Starobní důchod.....	28
4.1. Podmínky nároku na starobní důchod	28
4.2. Tzv. předčasný starobní důchod.....	32
4.3. Výše starobního důchodu	33
4.4. Výdělečná činnost poživatelů starobních důchodů	36
5. Invalidní důchod.....	37
5.1. Podmínky nároku na invalidní důchod.....	37
5.2. Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, pojem invalidita a její stupně	39
5.3. Výše invalidního důchodu.....	41
5.4. Výdělečná činnost poživatelů invalidního důchodů.....	42
6. Pozůstalostní důchody	44
6.1. Vdovský a vdovecký důchod	44
6.2. Sirotčí důchod	46
7. Souběh a konkurence jednotlivých důchodů.....	49
8. Prognóza stávajícího důchodového systému	51
Závěr.....	61
Seznam používaných zkratk	62
Použité zdroje	63
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	67
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	69

Úvod

Diplomová práce se zabývá systémem dávek důchodového pojištění. Toto téma je, vzhledem k dynamičnosti důchodového systému, vždy aktuální a má významný dopad na celou společnost, ať už z hlediska zatížení plátců pojistného, či příjemců dávek důchodového pojištění.

Důchodový systém, potažmo jeho reforma, za účelem dosažení dlouhodobé udržitelnosti, se stal zprofanovaným v důsledku politické soutěže, jejíž cílem bylo získat co možná nejvyšší volební preference pro následující volební období. Výsledkem těchto počinů je neuvážené schvalování a následné rušení reformních kroků, což negativně působí nejen na veřejné finance, ale i na důvěru občanů při přijímání případné další důchodové reformy. Problematika důchodového pojištění a systému dávek důchodového pojištění je navíc natolik obsáhlá a často nepřehledná, že zpravidla bývá pro společnost nesrozumitelná. S ohledem na důležitost důchodového systému je, více než v jiných oblastech sociálního zabezpečení, žádoucí, aby komunikace směrem k veřejnosti byla jasná a srozumitelná a obnovila důvěru k případným dalším reformním krokům a podnítila participaci občanů na jejich budoucím zabezpečení, zejména pak v oblasti starobních důchodů.

Cílem diplomové práce je jednoduchým způsobem popsat základní pilíře důchodového systému, jednotlivé dávky z něj plynoucí a nastítnit budoucí možný vývoj důchodového systému v návaznosti na připravované legislativní změny. Práce je členěna do 8 hlavních kapitol členěných do podkapitol, ve kterých se částečně prolíná právní teorie a praktické dopady právní úpravy.

Diplomová práce odpovídá právnímu stavu k datu 13.4.2021.

1. Základní východiska systému dávek důchodového pojištění

Účel systému dávek důchodového pojištění spočívá v hmotném zabezpečení občanů pro případ stáří, ztráty či omezení schopnosti výdělečné činnosti z důvodu vzniku invalidity a pro případ úmrtí živitele rodiny, přičemž v případě úmrtí živitele jsou zabezpečovány osoby, vůči nimž měl živitel rodiny vyživovací povinnost. Dávky důchodového pojištění pak představují pravidelné, opakující se peněžité plnění, které je poskytováno dlouhodobě, a často, jako je tomu v případě zabezpečení pro případ stáří, doživotně.¹

Důchodové pojištění ČR je charakteristické principy:

- **širokého okruhu pojištěnců** – Pojištěny jsou prakticky všechny ekonomicky aktivní osoby a osoby, jejichž výdělečná činnost je ze společensky uznatelných důvodů omezena, či znemožněna. Koncept širokého okruhu pojištěných osob následně předpokládá početnou skupinu poživatelů důchodů.
- **povinnou účastní na důchodovém pojištění** – Při splnění zákonem předvídaných podmínek, vzniká účast na důchodovém pojištění povinně bez výjimek. Z povinné účasti v systému se nelze vyvázat ani za předpokladu, že by konkrétní osoby prokázaly způsobilost samostatného zabezpečení se pro případ vzniku sociální události předvídané důchodovým systémem.²
- **jednotností** – Všechny osoby účastné na důchodovém pojištění spadají do jednotné kategorie, kdy platí jednotné zásady pro vznik nároku na důchod a způsob jeho výpočtu.³
- Výjimku z principu jednotnosti tvoří příslušníci ozbrojených sil, u nichž organizuje a provádí důchodové pojištění příslušné ministerstvo.⁴
- **dynamičností** – Dynamičnost dávek důchodového systému spočívá v pravidelné aktualizaci jejich výše tak, aby tyto dávky nezaostávaly za růstem příjmů.

¹ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 114.

² CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 115-116.

³ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 154.

⁴ Ustanovení § 9 odst. 1 písm. a až c ZOPSZ

- **obligatorností dávek** – Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká na dávky důchodového pojištění soudně vymahatelný právní nárok.
- **soudní ochranou** – Vznik nároku a jeho výše je přezkoumatelná v rámci správního soudnictví. První instancí je vždy místně příslušný krajský soud.
- **ochranou nabytých práv** – Jestliže pojištěnec získal nárok na důchodové plnění, nelze pozdější změnou právních předpisů toto plnění odejmout. Důchodové plnění také nelze ani dodatečně změnou zákona snížit.
- **garancí státu** – Dávky důchodového pojištění jsou vypláceny ze státního rozpočtu, jedná se o výdaje, které řadíme mezi tzv. mandatorní. Z tohoto titulu je výplata důchodových dávek garantována vždy, bez ohledu na hospodářskou situaci země.⁵
- **zásluhovosti** – Princip zásluhovosti je dán v rovině nároku na důchod a v rovině výše důchodové dávky. Podmínkou nároku na důchod je splnění zákonem stanovené doby účasti na důchodovém pojištění. Výše dávky se odvíjí od osobního výměru pojistného, jehož výše je vázána na výši příjmů plynoucích z výdělečné činnosti.
- **příjmové solidarity** – Solidarita představuje státem řízené přerozdělování vybraných peněžních prostředků na důchodovém pojistném mezi poživatele důchodů. U důchodového systému hovoříme zejména o solidaritě mezi současně výdělečně činnými osobami ve vztahu k osobám, které splnily nárok na dávku důchodového pojištění a ekonomicky aktivní zpravidla již nejsou vůbec, nebo pouze omezeně. Solidarita není neomezená, systém přerozdělování peněžních prostředků je třeba nastavit tak, aby způsob přerozdělování nebyl společností chápán jako nepřiměřený a nespravedlivý.

Princip zásluhovosti a solidarity je úzce provázán, tyto principy společně určují přiměřenost hmotného zabezpečení poživatelů dávek důchodového pojištění. Zásluhovost dávek důchodového pojištění je vyjádřena, vyjma splnění potřebné doby účasti na pojistném, způsobem výpočtu důchodů. Každá dávka důchodového systému České republiky je vždy složena ze dvou složek, a to složkou základní výměry důchodu a složkou procentní výměry důchodu. Základní výměra je jednotná pro všechny poživatele důchodů, procentní výměra se, řečeno velmi zobecněně, odvíjí od výše hrazeného pojistného. **Příjmovou solidaritu** poživatelů důchodů spatřujeme nejen v základní výměře, spočívající v unifikaci výše důchodové dávky, ale i ve vztahu k procentní výměře, která je určena redukčními hranicemi, na základě kterých poté dochází ke

⁵ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 114-117.

krácení osobního vyměřovacího základu pojištěnců. Zde dochází k situaci, kdy některým pojištěncům za splnění zákonem stanovených podmínek, může být osobní vyměřovací základ zkrácen s aplikací až 2 redukčních hranic, zatímco jiným pojištěncům nemusí být základ krácen vůbec. Poživatelé důchodů, kteří měli v minulosti střední a vyšší příjmy, jsou tedy v tomto případě solidární s poživateli důchodů, jejichž příjmy byli nižší. Solidarita pojištěnců však není neomezená a nemůže popřít **princip zásluhovosti**, jak se opakovaně vyjádřil Ústavní soud (dále „jen“ ÚS).

Ačkoliv je přerozdělování finančních prostředků základem stávajícího důchodového systému, i toto přerozdělování má své hranice. ÚS nálezem ze dne 23. 3. 2010 Pl. ÚS 8/07 zasáhl **ve prospěch principu zásluhovosti** důchodového systému, na úkor principu solidarity, zrušením někdejší podoby § 15 zákona o důchodovém pojištění, který ve své podobě nepoměrně znevýhodňoval osoby s vyššími příjmy skrze redukci výdělkového průměru. Od roku 2008 tak osoby, jejichž měsíční příjem překračuje čtyřnásobek průměrné mzdy, nehradí nad tuto částku pojistné.⁶ ÚS dále konstatoval, že pokud by někdejší právní úprava zůstala zachována a účastníkům důchodového pojištění s vyššími příjmy by tak byly vypláceny dávky důchodového pojištění v nepoměrně nízké výši oproti původnímu příjmu, ztrácela by účast vysokopříjmových osob na důchodovém systému formu pojištění a nabyla by podobu daně⁷.

1.1. Stručný historický vývoj důchodového systému na území ČR

Systém dávek důchodového pojištění je nedílnou součástí sociálního zabezpečení. Na území současné České republiky lze základy sociálního zabezpečení spatřovat v období vlády Marie Terezie, která zavedla penzijní normál pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří věrně sloužili ve službě. Penzijní normál posléze rozšířil Josef II. i na zaměstnance, kteří se stali práce neschopnými alespoň po 10leté službě. Další rozvoj sociálního zabezpečení přišel v rámci Taafeho reformy, která na území tehdejšího Rakouska-Uherska zavedla úrazové, nemocenské a později i důchodové pojištění. Nejednalo se však o všeobecné pojištění, toto pojištění zajišťovalo sociální ochranu pouze vybraným skupinám obyvatelstva, přičemž pojištění těchto skupin obyvatelstva bylo pro zaměstnavatele povinné.⁸

⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 154-158.

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07

⁸ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 8-9.

Po vzniku Československé republiky (dále „jen“ ČSR) byl přijat zákon 242/1922 Sb. *o pojištění u báňských bratrských pokladen*. Tato právní úprava částečně sjednocovala nároky horníků na nemocenské a důchodové dávky, účast na pojištění byla povinná pro všechny osoby pracující v hornictví na území ČSR, které nebyly účastny na jiném povinném penzijním pojištění.⁹ Právní úprava s ohledem na historický vývoj zůstala však i nadále roztržitá, nepřehledná a zajišťovala sociální ochranu relativně úzkému okruhu osob, proto byl vedle zmíněného zákona roku 1924 přijat zákon č. 221/1924 Sb. *o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*, který nahradil recipovanou Rakousko-Uherskou právní úpravu v oblasti pojistného a zavedl povinné pojištění pro široké spektrum zaměstnanců pracujících na území ČSR či přechodně mimo hranice státu. Tímto byl položen základ současného, tedy všeobecného, povinného a diferenciovaného systému důchodového pojištění. Z působnosti těchto zákonů však byli vyjmuti veřejní zaměstnanci a soukromí zaměstnanci ve vyšších službách, jejichž práva a povinnosti v oblasti povinného pojištění byly upraveny separátně zvláštními zákony.

K úplnému sjednocení sociálního pojištění došlo přijetím zákona č. 99/1948 Sb., *o národním pojištění*, při jehož tvorbě zákonodárce čerpal inspiraci Beveridgeovým modelem sociálního státu, který byl tou dobou prosazován v Anglii. Nová právní úprava zavedla pojem sociálního pojištění, který subsumoval důchodové i nemocenské pojištění v jedno pojmosloví. Definitivně byla zrušena účast určitých profesí ve zvláštních povinných systémech, v důsledku čehož došlo k vyšší přehlednosti a posílení právní jistoty účastníků pojištění. Zákon o národním pojištění stanovil, stejně jako předchozí právní úprava, povinnou a širokou účast. Účast vznikala okamžikem zahájení výdělečné činnosti, dnem přiznání podpory v nezaměstnanosti a dnem přiznání důchodu. V souvislosti s komunistickým převratem však došlo k rychlé změně koncepce národního pojištění, kdy přijetím zákona č. 102/1951 Sb., *o přebudování národního pojištění*, došlo opětovně k vydělení nemocenského pojištění od důchodového a nemocenské pojištění bylo upraveno samostatným zákonem. Toto oddělení vytvořilo prostor pro vybudování systému sociálního zabezpečení v souladu se sovětskou koncepcí sociální ochrany občanů. Zákon o národním pojištění byl zrušen a nahradil jej zákon č. 55/1956 Sb., *o sociálním zabezpečení*, který obsahoval úpravu důchodového zabezpečení a sociální péče.

Tento zákon byl roku 1995 nahrazen stávající právní úpravou, tedy zákonem 155/1995 Sb., *o důchodovém pojištění* (dále „jen“ ZDP).¹⁰

⁹ Ustanovení §1 až 2 zákona č. 242/1922 Sb. *o pojištění u báňských bratrských pokladen*

¹⁰ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 13-20.

1.2. Ústavní základ nároku na dávky důchodového pojištění a jeho omezení

Právo na zabezpečení občanů, kteří se ocitnou v sociální události vázané na systém důchodového pojištění, je **základním sociálním právem**. Tato práva jsou součástí Listiny základních práv a svobod (dále „jen“ LZPS“) a bývají označována jako základní práva druhé generace, která nesou pozitivní závazek státu ve formě plnění vůči jednotlivci.¹¹

Konkrétní ustanovení naplňující účel důchodového systému nalezneme v čl. 30 odst. 1 LZPS: *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*

Zakotvením sociálních práv do ústavního pořádku, došlo k vytvoření komplexní sociální ochrany občanů, přičemž i nadále je třeba tato práva odlišovat, vzhledem k jejich podstatě, od práv lidských. Ačkoliv z dlouhodobého hlediska jsou sociální práva prezentována jako **veřejná subjektivní práva**, nejsou tato práva **vymahatelná přímo na základě LZPS**. Čl. 41 odst. 1 LZPS obsáhlým výčtem stanoví, právo na přiměřené hmotné zabezpečení občanů čl. 30 odst. 1 LZPS nevyjímaje, že toto právo, téměř jako všechna ostatní sociální práva, jsou vymahatelná jen v mezích jejich prováděcích zákonů. Dochází zde tedy k situaci, kdy ústavodárce na straně jedné právo na dávky důchodového pojištění přiznává, ačkoliv jejich výslovnou garanci nepotvrzuje.

Prováděcí úprava sociálních práv pak náleží **zákonodárci**, který může systém dávek důchodového pojištění lépe korigovat s ohledem na měnící se možnosti ekonomiky a vůli společnosti.¹² Prováděcí úprava však **nesmí popřít existenci a smysl těchto práv** v souladu s čl. 4 odst. 4 LZPS, jak stanovil ÚS ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/07 ze dne 23. 3. 2010, který byl publikován pod č. 135/2010 Sb.

Samotná **přiměřenost hmotného zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele**, je pak omezením sobě vlastním. Přiměřenost je třeba chápat jako neurčitý právní pojem ve vztahu k poživatelům důchodů skrze uspokojování jejich životních potřeb při současném respektování důstojnosti v sociální události, ve které se poživatelé důchodů nacházejí. Dalším nezbytným aspektem přiměřenosti je přiměřenost vůči poplatníkům pojistného vytvářející finanční

¹¹ BARTOŇ, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. 1. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2020, s. 836.

¹² ŠTEFKO, Martin. *Otazníky ohledně ústavní ochrany práva seniorů na uspokojivé hmotné zabezpečení ve stáří*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2016, č. 2, s. 175-190.

zdroje, ze kterých jsou důchody financovány.¹³ V tomto případě je přiměřenost vázána na solidaritu poplatníků pojistného, kteří hrazení důchodového pojištění ve prospěch stávající generace poživatelů dávek důchodového pojištění nesmí chápat jako neproporcionální a nespravedlivé.¹⁴

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 23.3.2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08

2. Důchodový systém ČR

Důchodový systém, ze kterého jsou vypláceny starobní, invalidní a pozůstalostní důchody, byl do roku 1993 postaven výhradně na I. pilíři,¹⁵ který je založen na konceptu **průběžného financování**, přičemž nejčastější a současně nejnákladnější položkou vyplácenou v rámci systému důchodového pojištění, je důchod starobní. Postupem času, s ohledem na demografické změny ve společnosti, vznikla potřeba revize stávajícího důchodového systému za účelem udržitelnosti zabezpečení dalších generací občanů při stáří, invaliditě a úmrtí živitele.

Základní právní úprava, v rámci které dochází k provedení čl. 30 odst. 1 LZPS, je obsažena v zákoně č. 582/1991 Sb., *o organizaci a provádění sociálního zabezpečení* (dále „jen“ ZOPSZ), v zákoně č. 589/1992 Sb., *o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti* (dále „jen“ ZPOJSZB) a v již zmíněném ZDP.

2.1. I. pilíř – důchodové pojištění

Jak již bylo zmíněno, I. pilíř staví na průběžném financování (dále jen „PAYG“),¹⁶ podstata PAYG spočívá v transferu plateb za určité období od osob, které jsou účastny důchodového pojištění vůči osobám, jež jsou příjemci dávek důchodového pojištění,¹⁷ je zde tedy přímá závislost mezi počtem ekonomicky aktivních osob a jejich příjmy, respektive odvody pojistného na důchodové pojištění, a počtem poživatelů důchodů a výší jejich dávek. Aby tento systém fungoval, je třeba, aby poměr všech proměnných byl vyrovnaný.

Vyrovnanost systému PAYG je dána rovnicí:

$s*w*N=p*D$	
s= % sazba odvodů	p= průměrná penze
w= průměrná mzda	D= počet důchodců
N= počet pracujících	

S ohledem na podstatu systému je však třeba zohlednit předpokládaný demografický vývoj obyvatelstva a ekonomické cykly. V případě potřeby lze systém PAYG upravit skrze zvýšení

¹⁵ RYTÍŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 6

¹⁶ Pay as you go

¹⁷ ARNOLDOVÁ, A., *Sociální zabezpečení I*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, str. 85.

pojistného, snížením poživatelů starobního důchodu pozdějším odchodem do důchodu¹⁸, snížením povinného počtu let školní docházky, opatřením k podpoře porodnosti a dalšími nástroji, které má stát k dispozici.

Zjednodušeně lze říci, že systém PAYG lze korigovat, avšak není možné zajistit vyrovnané příjmy a výdaje důchodového systému bez toho, aniž by byla nadměru zatížena ekonomicky aktivní část populace, nebo snížená životní úroveň poživatelů důchodů, nebude-li doplněn o další penzijní systémy.

2.2. II. a III. pilíř – doplňkové penzijní systémy

V České republice byl doplňkový penzijní systém zaveden roku 1994 přijetím zákona č. 42/1994 Sb., *o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením* (dále „jen“ ZoPPSP), který zavedl tzv. III. pilíř důchodového systému. Roku 2013 nabyl účinnost zákon č. 426/2011 Sb., *o důchodovém spoření*, který založil **II. pilíř** důchodového systému. Téhož roku nabyli účinnosti zákon č. 427/2011 Sb., *o doplňkovém penzijním spoření* (dále „jen“ ZoDPS), který reformoval dosavadní **III. pilíř**.

Oba tyto pilíře spravují penzijní společnosti (dále jen „PS“), které jsou pod dohledem České národní banky a taktéž podléhají státnímu dozoru Ministerstva financí. Účelem II. a III. pilíře je doplnění příjmů z I. pilíře, jehož dávky jsou mimo jiné zpravidla vázány na ukončení, případně snížení ekonomické aktivity účastníků.¹⁹

¹⁸ LOUŽEK, M., *Důchodová reforma*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014, s. 22

¹⁹ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 157.

Tabulka č.1

Společný základ II. a III. pilíře tvoří:	
Fondové financování	Prostředky účastníků jsou investovány dle principů kolektivního investování na kapitálových trzích za účelem zhodnocení.
Individuální účet	Peněžní prostředky každého účastníka jsou vedeny odděleně, nedochází k odklonu ve prospěch jiných účastníků.
Výrazný prvek ekvivalence	Účastník získá pouze zhodnocené prostředky, které sám vložil, výše dávek odpovídá výši hrazeného pojistného, respektive příspěvků.
Příspěvkově definovaný účet	Výše příspěvků účastníka je stanovena vyměřovacím základem důchodového pojištění.
Dobrovolná účast	Účastnit se může každý, kdo splní zákonem stanovené podmínky.

Zdroj: vlastní²⁰

V úvodu je nutné sdělit, že **II. pilíř** byl zrušen zákonem číslo 376/2015 Sb., *o ukončení důchodového spoření*, jehož důvodová zpráva vysvětluje nutnost zrušení II. pilíře ekonomickou neefektivitou systému spočívající v nízké účasti pojištěných. Účastníci zrušeného fondu poté mohli shromážděné prostředky vybrat nebo převést do III. pilíře. Pokud účastník nereagoval na výzvu PS, PS převedla vložené prostředky na účet správce pojistného, kde byly posléze převedeny na osobní daňový účet účastníka.²¹

Podstata II. pilíře spočívala v odklonu části důchodového pojistného z I. do II. pilíře. Odklon byl stanoven na 3 %, další 2 % si účastník hradil sám. Jelikož byl II. pilíř zrušen, nastala situace, kdy účastníci II. pilíře reálně odvedli méně na pojistném I. pilíře, než účastníci, kteří se II. pilíře neúčastnili a v důsledku zrušení II. pilíře by jim byl v budoucnu vyměřen nižší důchod. Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření, na tuto situaci pamatoval a v § 20-25 stanovil způsob a podmínky, za kterých mohou účastníci snížené pojistné doplatit.

III. pilíř důchodového systému dosáhl stávající podoby přijetím ZoDPS, který vedle **penzijního připojištění se státním příspěvkem, zavedl doplňkové penzijní spoření**. Nutnost přijetí nové, respektive další právní úpravy, namísto novelizace stávajícího ZoPPSP, spočívala

²⁰ RYTÍŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 44 a s. 84

²¹ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření, č. 376/2015 Dz*

v rozsáhlých změnách III. pilíře a nově povinností penzijních společností (do té doby penzijních fondů), oddělovat majetek penzijních společností od majetku účastníků.²² Existují tak dvě paralelní úpravy.

Smlouvu o **penzijním připojištění se státním příspěvkem (dále „jen“ PPSP)** bylo možné uzavřít do 30. listopadu roku 2012. Po tomto datu se systém pro zájemce uzavřel a nové smlouvy lze uzavírat pouze v rámci doplňkového penzijního spoření. Oddělením peněžních prostředků účastníků od majetku penzijních společností došlo k vytvoření tzv. **transformovaných účastnických fondů**, které mají po reformě III. pilíře i nadále zákonnou povinnost udržet nominální hodnotu vkladů jednotlivých účastníků. Požadavek nezáporného výnosu účastníkům sice garantuje, že vložené prostředky budou v plné výši vyplaceny, avšak PS za účelem dodržení tohoto požadavku volí méně rizikové finanční nástroje, které ne vždy dosáhnou ke zhodnocení prostředků alespoň o míru inflace, a tak skutečná hodnota vložených prostředků může reálně klesat. Skutečnou výnosnost transformovaných a účastnických fondů za období roku 2013 – 2018 lze vyčíst zde:

	transformované fondy	účastnické fondy	
		nejnižší výnos	nejvyšší výnos
Conseq penzijní společnost	0,78%	0,71%	48,12%
Allianz penzijní společnost	1,21%	2,59%	8,04%
AXA penzijní společnost	1,33%	1,51%	7,46%
ČSOB penzijní společnost	1,13%	0,47%	10,45%
penzijní společnost České pojišťovny	1,39%	3,56%	9,94%
NN penzijní společnost	0,95%	-3,54%	0,21%
Česká spořitelna - penzijní společnost	0,95%	1,81%	15,82%
KB penzijní společnost	1,02%	-3,22%	7,76%

Zdroj: Komise pro spravedlivé důchody²³

Účastníkům transformovaných fondů zákon umožňuje přestoupit do účastnických fondů doplňkového důchodového spoření, avšak pouze v rámci téže PS. V případě, že by se účastník transformovaného fondu rozhodl pro změnu připojištění, respektive spoření u jiné PS, je třeba, aby nejprve vstoupil do transformovaného fondu u stávající PS, a teprve poté přešel ke společnosti

²² Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním připojištění, č. 427/2011 Dz

²³Prezentace Komise pro spravedlivé důchody, dostupné na: http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2019/07/Treti_pilir_uvodni_prezentace_-_prezentace.pdf [online]. [cit. 13.4. 2021].

nově zvolené. Opačná změna, tedy z doplňkového penzijního spoření na transformovaný fond, možná není.²⁴

Transformace III. pilíře přinesla řadu dalších změn. Penzijní fondy, které dosud spravovaly příspěvky účastníků, musely ke dni účinnosti zákona získat povolení k provozování činnosti PS, v opačném případě by došlo k jejich zrušení.²⁵ Podmínky transformace penzijních fondů na PS nalezneme v části třinácté **ZoDPS**.

U **doplňkového penzijního spoření** již není zákonem stanovený požadavek nezáporného výnosu. PS tak mohou investovat o něco riskantněji, hodnota investic na účtu účastníka tak může kolísat, dlouhodobě je však vynos kladný a relativně vysoký. Obligatorně PS vytvářejí konzervativní fond, který představuje pro účastníka nižší míru rizika, obvykle je s ním ale spojena i nižší výnosnost. Vedle konzervativního fondu vytvářejí PS i účastnické fondy, jejichž rizikovost, a s tím spojená i očekávaná výnosnost, je odstupňována. PS pak investují s ohledem na typ fondu, který účastník zvolí. Každý účastník si může vybrat, zda peněžní prostředky vloží do jednoho či více fondů, případně v jakém poměru. PS jsou povinny 5 let před vznikem nároku na dávky důchodového pojištění převést peněžní prostředky do konzervativního fondu, obligatorně je účastník na tuto skutečnost upozorněn. Pokud však účastník vyjádří nesouhlas s převodem, PS jej vyrozumí o možných rizicích a převod není uskutečněn.²⁶

Účastníkem **DPS** a **PPSP** může být každý, kdo splní zákonem stanovené podmínky. Podmínky účasti jsou upraveny § 2 ZoPPSP a § 2 ZoDPS, přičemž platí, že účast je dobrovolná a každý účastník může mít uzavřenou pouze jednu smlouvu.²⁷ Stát se snaží podporovat účast ve III. pilíři mimo jiné skrze státní příspěvky. Výše státních příspěvků byla pro oba doplňkové systémy sjednocena.²⁸ Z právní úpravy jednoznačně vyplývá snaha zákonodárce motivovat účastníky III. pilíře k hrazení příspěvků ve vyšší výši, než ve které účastníci spořili před účinností tohoto zákona, a to skrze zakotvení minimální hranice příspěvku 300 Kč jako podmínky k dosažení státního příspěvku. Na kolik je ale tato změna skutečně výhodná pro jednotlivé účastníky vyplývá z níže uvedené modelové tabulky:

²⁴ RYTÍŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 85-86.

²⁵ Ustanovení § 171 zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření

²⁶ RYTÍŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 86-89.

²⁷ Ustanovení § 10 odst. 2 ZoDPS a § 27 odst. 5 ZoPPSP

²⁸ Ustanovení § 191 odst. 6 ZoDPS

Tabulka č. 2

výše příspěvků účastníka	státní příspěvek dle zákona č. 42/1994 Sb.	celkový měsíční součet státních příspěvků a příspěvků účastníka dle zákona č. 42/1994 Sb.	státní příspěvek dle zákona č. 427/2011 Sb.	celkový měsíční součet státních příspěvků a příspěvků účastníka dle zákona 427/2011 Sb.	rozdíl mezi novou a starou právní úpravou ve výši příspěvků
150 Kč	70 Kč	220 Kč	0	150 Kč	- 70 Kč
250 Kč	105 Kč	355 Kč	0	250 Kč	- 105 Kč
350 Kč	130 Kč	480 Kč	100 Kč	450 Kč	- 30 Kč
450 Kč	140 Kč	590 Kč	120 Kč	570 Kč	- 20 Kč
500 Kč	150 Kč	650 Kč	130 Kč	630 Kč	- 20 Kč
700 Kč	150 Kč	850 Kč	170 Kč	870 Kč	20 Kč
900 Kč	150 Kč	1 050 Kč	210 Kč	1 110 Kč	60 Kč
1 000 Kč	150 Kč	1 150 Kč	230 Kč	1 230 Kč	80 Kč
1 100 Kč	150 Kč	1 250 Kč	230 Kč	1 330 Kč	80 Kč
1 300 Kč	150 Kč	1 450 Kč	230 Kč	1 530 Kč	80 Kč
1 500 Kč	150 Kč	1 650 Kč	230 Kč	1 730 Kč	80 Kč
1 700 Kč	150 Kč	1 850 Kč	230 Kč	1 930 Kč	80 Kč
2 000 Kč	150 Kč	2 150 Kč	230 Kč	2 230 Kč	80 Kč
3 000 Kč	150 Kč	3 150 Kč	230 Kč	3 230 Kč	80 Kč

Zdroj: vlastní

Za zaměstnance může hradit příspěvek účastníka jeho zaměstnavatel, v tomto případě však nárok na státní příspěvek nevzniká. Stát motivuje zaměstnavatele v poskytování příspěvků snížením daňového základu. Příspěvek zaměstnavatele na důchodovém a životním připojištění do celkové výše 50 000 Kč za určité zdaňovací období je uznatelným nákladem, ze kterého zaměstnavatel navíc neplatí sociální a zdravotní pojištění.²⁹

Dalším motivačním nástrojem pro účast ve III. pilíři je možnost odečtu příspěvku na DPS či PPSP od základu daně z příjmů fyzických osob, při aktuální úpravě je možnost odpočtu až do výše částky 24 000 Kč ve zdaňovacím období.³⁰ Vycházíme-li z částek hrazených jednotlivých účastníků, viz tabulka číslo 2., je maximální možná úspora vyjádřena takto:

²⁹Ustanovení § 6 odst. 9 písm. p) ve spojení s § 24 odst. 2 písm. j) bod 5 zákona č. 586/1992 Sb., o dani z příjmů

³⁰ Ustanovení §15 odst. 5 zákona č. 586/1992 Sb. o dani z příjmů

Tabulka č. 3

měsíční výše příspěvků účastníka	snížení daňového základu:	roční daňová úspora:
100-1000 Kč	0,00 Kč	0 Kč
1 100 Kč	1 200 Kč	180 Kč
1 300 Kč	3 600 Kč	540 Kč
1 500 Kč	6 000 Kč	900 Kč
1 700 Kč	8 400 Kč	1 260 Kč
2 000 Kč	12 000 Kč	1 800 Kč
3 000 Kč	24 000 Kč	3 600 Kč

Zdroj: vlastní

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že nejvýhodnější variantou pro účastníky III. pilíře je investovat měsíčně částku 3000 Kč za účelem daňové optimalizace, pro účely dosažení nejvyššího státního příspěvku však postačuje měsíční příspěvek ve výši 1000 Kč. Nárok na státní příspěvek však vzniká výhradně účastníkům, kteří příspěvek hradí ve lhůtě určené smlouvou, v případě pozdějšího doplacení nárok na příspěvek ze strany státu nevzniká.³¹

2.3. Srovnání jednotlivých pilířů

Každý pilíř důchodového systému slouží ke stejnému účelu, tj. zajištění účastníků pro zákonem stanovené sociální události, které odpovídají podstatě důchodového systému. Jednotlivé pilíře se však liší v míře zajištění účastníka. Účelem **I. pilíře** je zajištění základních životních potřeb pojištěného, který ze zákonem stanovených důvodů nemůže vykonávat výdělečnou činnost, nebo je jeho výdělečná činnost značně omezena.

II. a III. pilíř pouze doplňuje I. pilíř a jeho podstata spočívá ve zvýšení životní úrovně, která je poskytována I. pilířem. Základní rozdílnost mezi I. pilířem a doplňkovými penzijními systémy (II. a III. pilíř), je patrna z **tabulky č. 1 kapitoly 3.2.**, tedy to, co spojuje II. a III. je současně opakem fungování I. pilíře. Srovnání jednotlivých pilířů je opětovně pro lepší přehlednost zařazeno v tabulce.

³¹ Ustanovení §14 odst. 1 ve spojení s § 13 odst. 1 a § 9 odst. 2 ZoDPS a § 29 odst. 3 ve spojení s § 27 odst. 3 ZoPPSP

	I. pilíř	II. pilíř	III. pilíř
1) podpora státu:	ne	ne	Ano
2) možnost pozastavení hrazení pojistného/příspěvků	ne	ne	Ano
3) dědění	ne	ano	Ano
4) ovlivnitelnost výše příspěvků	ne	ne	Ano
5) příspěvek zaměstnavatele	ano	ne	Ano
6) mandatorní výdaj státu	ano	ne	Ne
7) ochrana vložených prostředků před exekucí	ano	ano	Ne
8) možnost volby způsobu čerpání dávky	ne	ano	Ano

Zdroj: vlastní

1) **Podporu ze strany státu** ve formě státních příspěvků a daňových odpočtů nalezneme pouze u III. pilíře. V případě I. pilíře je účast na důchodovém pojištění povinná, stát tak nemá zvláštní důvod vytvářet podmínky pozitivní motivace k účasti.

II. pilíř byl specifický odklonem poměrné části prostředků z povinného systému pojištění a participací účastníka vlastními prostředky nad rámec povinné procentní sazby I. pilíře. Dvě procenta, která byla účastníkem odváděna nad stanovený základ I. pilíře, však nebyla ze strany státu v průběhu účasti nijak zvýhodňována.

2) Úmyslné **přerušeni účasti** na důchodovém pojistném při současné výdělečné činnosti je umožněno pouze v rámci III. pilíře, účastník může PS oznámit přerušeni hrazení příspěvků, oznámit odklad nebo příspěvky bez oznámení přestat hradit. Výhoda odkladu spočívá, oproti přerušeni či prostému nehrazení příspěvků, v započtení doby odkladu do spořicí doby, jestliže účastník v jím uvedeném termínu odkladu doplatí chybějící příspěvky.³² Přerušeni účasti v rámci I. pilíře je vyloučeno principem povinné účasti na důchodovém pojištění.³³

3) Vložené prostředky, respektive příspěvky jsou předmětem **dědictví** výhradně v II. a III. pilíři.

4) Případná **výše důchodu** u I. a bývalého II. pilíře je dána výši příjmů, respektive odvodů pojistného. Účastník pojištění nemá možnost výši odvodů, a z něj následně plynoucích dávek

³² RYTIŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 73-97.

důchodového pojištění, ovlivnit. Naopak v rámci III. pilíře je účastník motivován co nejvyšší participací vlastními zdroji skrze snížení daňového základu při ročním zúčtování daně a případně státní příspěvky. Tyto výhody se však netýkají částek, které na DPS účastníkovi případně přispívá jeho zaměstnavatel.

5) **Příspěvek zaměstnavatele** je relevantní výhradně u III. pilíře. DPS a PPSP příspěvky zaměstnavatele vylučují nárok účastníka na státní příspěvek.³⁴

6) Důchodové dávky vyplacené I. pilířem jsou **mandatorním výdajem**, který je hrazen ze státního rozpočtu, což poživatelům důchodů zajišťuje jistý příjem v předvídatelné výši.

Bývalý II. a současný III. pilíř je spravován skrze PS a stát prostřednictvím legislativy upravuje pouze právní rámec, ve kterém se mohou PS při investování pohybovat. V případě, že by PS odmítla plnit své závazky vůči účastníkům, stát tyto závazky nepřebírá a nabízí „pouze“ ochranu v rámci soudnictví. Nicméně, jestliže by nastala situace, kdy by důchodové pojištění bylo zabezpečováno výhradně PS, tedy aktuálně III. pilířem, lze předpokládat, že by stát v tomto případě garanci převzal.³⁵

7) Podstatné riziko III. pilíře spočívá v možném postižení vložených prostředků na penzijním účtu účastníka před případnou **exekucí**. Pojistné v případě I. pilíře je příjmem státního rozpočtu, z čehož plyne nemožnost tyto odvody vymáhat. Výhodou II. pilíře byla výslovná ochrana vložených prostředků před exekucí, navíc bylo pojistné na důchodové spoření zohledňováno při výpočtu nezabavitelné částky i pro případ osobního bankrotu. Tato ochrana se však týkala výhradně procesu spoření, v okamžiku, kdy by měly být dávky vypláceny, staly by se součástí příjmů, stejně jako dávky I. a III. pilíře, které mohou být exekucí postiženy.³⁶

8) Možnost **volby způsobu čerpání dávky** důchodového pojištění v **I. pilíři obecně není**, výjimku představuje pouze předčasný důchod. Dávka je automaticky přiznána na určitou dobu, v případě starobního a v některých případech pozůstalostního důchodu doživotně.

³⁴ Příspěvek zaměstnavatele detailněji rozpracován v kapitole 2.2. II. a III. pilíř – doplňkové penzijní systémy

³⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 155.

³⁶ RYTÍŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 79 a s. 109.

Naproti tomu **II. pilíř** při čerpání dávek umožňoval jistou variabilitu, účastník ve smlouvě o důchodovém spoření dopředu určil způsob výplaty starobního důchodu. Výplata mohla být nastavena doživotně, doživotně s pozůstalostním důchodem pro pozůstalé na dobu 3 let od úmrtí účastníka nebo na dobu určitou 20 let. Specifickou dávkou představoval sirotčí důchod pro nezletilé dítě účastníka, který měl být vyplácen po dobu 5 let ve stejné výši, jako by byl vyplácen účastníkovi. Tato dávka měla náležet nezletilému dítěti v případech, kdy účastník zemře dříve, než dosáhne důchodového věku. Pouze v případě volby typu důchodu na dobu určitou 20 let se nevyčerpané prostředky z důvodu úmrtí měly stát předmětem dědictví. II. pilíř, na rozdíl od I. a III. nezabepečuje pro případ sociální události – invalidity.³⁷

Poskytování dávek **III. pilíře není jednotně upraveno**. Účastníkům PPSP, kteří se změnou III. pilíře přešli do transformovaných fondů, jsou vypláceny dávky důchodového pojištění dle ZoPPSP. Účastníci PPSP, kteří v rámci reformace přešli do účastnických fondů, podléhají spolu s účastníky DPS při poskytování dávek ZoDPS.

Způsob výplaty dávek účastníkům transformovaných fondů je stanoven penzijním plánem, který byl vypracován při sjednávání PPSP. Účastníkům při splnění zákonem stanovených podmínek a podmínek stanovených penzijním plánem vzniká nárok na starobní penzi, invalidní penzi, pozůstalostní penzi, výsluhovou penzi a jednorázové vyrovnání. Z transformovaného fondu má účastník možnost, na rozdíl od I. a II. pilíře, vystoupit, v takovém případě vzniká účastníkovi nárok na výplatu **odbytného**, pokud jeho účast trvala alespoň 12 měsíců a za tuto dobu uhradil stanovené pojistné. **Starobní penze** je účastníkům poskytována doživotně, není však vázána na dosažení zákonem stanoveného důchodového věku, jak je tomu v případě I. i II. pilíře. Věk, jež je podmínkou pro výplatu starobní penze je stanoven penzijním plánem, přičemž nesmí být nižší než 60 let. Zvláštností oproti I. a II. je **pozůstalostní penze**, která je v případě úmrtí účastníka vyplácena jím označené osobě ve smlouvě o PPSP, je tedy zřejmé, že se nutně nemusí jednat o osobu, která je účastníkovým nezaopatřeným dítětem či manželem/manželkou. Zvláštní a napříč všemi pilíři ojedinělou dávkou představuje **výsluhová penze**. Výsluhová penze musí být speciálně upravena v penzijním plánu účastníka, nárok na výplatu výsluhové penze vzniká, je-li účastník pojištěn po dobu stanovenou penzijním plánem, nejméně však 180 měsíců a nárok na ni je sjednán dříve, než účastníkovi vznikne nárok na starobní penzi tohoto připojištění. Výplata je možná z účastníkem vyčleněných prostředků pro výsluhovou penzi, do poloviny naspořených prostředků,

³⁷ Rytířová, L., *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 74-76.

příčemž účastník nepřichází o podporu, která je poskytována státem ve formě daňových odpočtů, případně i státních příspěvků. Nárok na **invalidní důchod** je podmíněn, stejně jako u DPS, uznanou invaliditou ve třetím stupni.

Účastníci reformované části III. pilíře, tedy **účastníci DPS a účastníci penzijního připojištění se státním příspěvkem**, kteří své prostředky převedli do **účastnických fondů**, volí při splnění stanovených podmínek mezi starobní penzí na určenou dobu, doživotní penzí (*respektive úhradou jednorázového pojistného na tuto penzi*) a penzí na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu. Tyto typy dávek se od I. a II. pilíře, stejně jako DPS, liší v podmínce věku při nárokování na jejich výplatu. Zákon účastníkům umožňuje žádat o tyto dávky 5 let před dosažením důchodového věku, důchodový věk však zákonodárce může změnit, z čehož vyplývá, že termín uplatnění nároku na výplatu těchto dávek tak může být variabilní.

Výjimku z tohoto pravidla tvoří **invalidní penze a jednorázové vyrovnání**. Jednorázové vyrovnání může oprávněně nárokovat pouze osoba, která dosáhla důchodového věku stanoveným I. pilířem, v této situaci je však, stejně jako v případě PPSP, z vložených prostředků odečtena poskytnutá státní podpora a účastník je povinen v aktuálním daňovém přiznání uvést dříve uplatněné odpočty za účast ve III. pilíři, označené jako ostatní příjem, který bude zdaněn.

Nesporná výhoda účastníků reformované varianty III. pilíře spočívá v možnosti požádat o **tzv. předdůchod**, jež je subsumován pod způsob výplaty starobní penze na určenou dobu. Splní-li žadatel o předdůchod všechny stanovené podmínky, může o tuto dávku zažádat 3 roky před dovršením věkové hranice pro nárokování starobního důchodu z prvního pilíře.

Účastníkovi, který čerpá předdůchod a současně nevykonává výdělečnou činnost, po dosažení věkové hranice nutné k plnění důchodové dávky I. pilíře, není dávka z I. pilíře krácena. Tato možnost se týká pouze DPS. Pokud se účastník I. pilíře rozhodne čerpat předčasný starobní důchod³⁸, bude jeho výměra důchodu krácena. II. pilíř pak předčasné plnění neumožňoval vůbec.

39

³⁸ Bližší specifikace v kapitole 5.2. Tzv. předčasný starobní důchod

³⁹ RYTIŘOVÁ, L. *Důchodový systém v České republice*, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, s. 101-107.

3. Povinná a dobrovolná účast na důchodovém pojištění

Právní úpravu dotýkající se povinné a dobrovolné účasti na důchodovém pojištění, tedy účasti na **I. pilíři důchodového systému**, nalezneme především v ZDP, ZOPSZ a ZPOJSZB. Obsáhlý, taxativní výčet povinně pojištěných osob uvedených v § 5 zákona č. ZDP plně reflektuje princip širokého okruhu pojištěnců, na kterém je vystaven I. pilíř důchodového systému. U **povinně pojištěných osob** rozlišujeme mezi povinně pojištěnými osobami, jež jsou **ekonomicky aktivní** a splňují zákonem předvídané podmínky pro vznik účasti a povinně pojištěnými osobami, které ekonomicky aktivní nejsou a jsou u nich dány důvody pro hodnocení **náhradní doby pojištění**. Princip širokého okruhu pojištěnců je utvrzen v § 6 zákona ZDP, který umožňuje osobám, které se nacházejí v konkrétní situaci uvedené v tomto paragrafu, **dobrovolnou účast**.

K provádění důchodového pojištění jsou kompetentní výhradně státní orgány. Administraci důchodového pojištění provádí Česká správa sociálního zabezpečení ve spolupráci s jí podřízenými okresními správami sociálního zabezpečení, přičemž řídicí a dozorčí úloha náleží do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí. Výjimku představuje důchodové pojištění příslušníků ozbrojených sil, k jehož provádění je oprávněno ministerstvo vnitra, spravedlnosti nebo obrany, v závislosti na konkrétním povolání účastníka.⁴⁰

3.1. Povinná účast zaměstnanců a OSVČ

Důchodové pojištění je dle ZPOJSZB dílčí složkou pojistného na sociální zabezpečení, které je **hrazeno zaměstnancem a jeho zaměstnavatelem**. Účast na pojistném je obligatorní pro osoby v zaměstnaneckém či služebním poměru a pro osoby, které jsou činné ve zvláštní právních vztazích, nebo vykonávající funkce stanovené § 5 zákona ZDP, jestliže jejich výdělečná činnost zakládá účast na nemocenském pojištění⁴¹, tedy splňuje předpoklady stanovené v § 6 až 13 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Účast zaměstnanců je v takovém případě povinná, pojistné je strháváno a odváděno ze mzdy zaměstnanců zaměstnavatelem automaticky. Zatížení plynoucí z povinné účasti je rozděleno mezi zaměstnance a zaměstnavatele, avšak pojistné hrazené

⁴⁰ ŠTANGOVÁ V., LANG R. a kol. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s.83.

⁴¹ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 121-126

zaměstnavatelem je hrazeno nad rámec hrubé mzdy zaměstnance. Pojistná sazba důchodového pojištění odváděná zaměstnanci a zaměstnavateli se v průběhu let měnila:

Tabulka č. 5

	1993-1995	1996-2003	2004- dosud
Zaměstnavatel	20,4 %	19,5 %	21,5 %
Zaměstnanec	6,8 %	6,5 %	6,5 %
Celkem	27,2 %	26 %	28 %

Zdroj: vlastní⁴²

Pojistným odvodům podléhají všechny příjmy zaměstnance, u nichž vznikne odvodová povinnost, bez ohledu na počet pojistných vztahů zaměstnance. Může tedy vzniknout situace, kdy zaměstnanec může být účasten např. z titulu vícero pracovních poměrů vykonávaných současně, vykonávat při pracovním poměru další výdělečnou činnost na základě pracovních dohod mimo pracovní poměr, nebo současně vykonávat více výdělečných činností na základě dohod mimo pracovní poměr. Limitem povinného odvodu pojistného je pouze dosažení maximálního vyměřovacího základu.⁴³

O osobu samostatně výdělečně činnou se jedná, jestliže jsou naplněny podmínky § 9 a 10 ZDP. Výdělečnou činnost OSVČ rozděluje zákon o důchodovém pojištění na hlavní a vedlejší. Činnost OSVČ je **vždy posuzována jako hlavní výdělečná činnost**, nejsou-li splněny podmínky pro určení výdělečné činnosti jako vedlejší. O vedlejší výdělečné činnosti hovoříme, jestliže OSVČ v daném kalendářním roce:

- a) *vykonávala zaměstnání, kterým byla založena účast na nemocenském pojištění*
- b) *měla nárok na výplatu invalidního důchodu nebo jí byl přiznán starobní důchod*
- c) *měla nárok na rodičovský příspěvek nebo na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské z důvodu těhotenství a porodu, pokud tyto dávky náleží z nemocenského pojištění zaměstnanců, nebo osobně pečovala o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby*

⁴²Vývoj a stav hlavních parametrů základního důchodového pojištění, dostupné na: https://ipodpora.odbory.info/soubory/dms/wysiwyg_uploads/54f145b2214a6b6d/uploads/vyvoj-stav.pdf [online]. [cit. 20. 3. 2021].

⁴³ Ustanovení § 16 odst. 2 ZDP

ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pokud osoba, která je závislá na pomoci jiné osoby, je osobou blízkou, nebo žije s osobou samostatně výdělečně činnou v domácnosti, není-li osobou blízkou, nebo

d) byla nezaopatřeným dítětem, tj. osoba mladší 26 let, soustavně se připravující na budoucí povolání, nebo dítě mladší 26 let, které ze zdravotních důvodů nemůže vykonávat výdělečnou činnost, nebo se soustavně připravovat na budoucí povolání.⁴⁴

K výše uvedenému výčtu je nutné dodat, že ačkoliv jsou splněny podmínky pro vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, je vedlejší činnost považována vždy za hlavní, jestliže se OSVČ účastní nemocenského pojištění osob výdělečně činných, čímž v důsledku dochází k povinné účasti na důchodovém pojištění.

Základní rozdíl mezi hlavní a vedlejší výdělečnou činností OSVČ spočívá v povinnosti odvodu pojistného. Zatímco OSVČ vykonávající vedlejší činnost nemají povinnost účastnit se důchodového pojištění, pokud jejich roční daňový základ nepřekročí tzv. rozhodnou částku ve výši 2,4násobku průměrné měsíční mzdy za sledované období, u hlavní samostatné výdělečné činnosti je účast na důchodovém pojištění povinná, bez ohledu na výši ročního příjmu. OSVČ, která vykonává samostatnou činnost jako vedlejší, se však dobrovolně může k účasti na důchodovém pojištění přihlásit. **Účast na důchodovém pojištění** plynoucí ze samostatné výdělečné činnosti je vždy **pouze jedna**, a pokud v témže kalendářním roce OSVČ vykonává hlavní i vedlejší činnost, je výpočtový základ vedlejší výdělečné činnosti alikvotně zkrácen o dobu hlavní výdělečné činnosti.⁴⁵

Rozdíl mezi zaměstnanci a OSVČ spočívá v možnosti **ovlivnitelnosti výše pojistného**. Výše odvodu pojistného zaměstnance je dána vyměřovacím základem zaměstnance,⁴⁶ zaměstnanec výši odvodu tak fakticky nemá možnost ovlivnit. Naproti tomu OSVČ, jíž vznikla povinnost účasti důchodového pojištění, si může určit v rozmezí mezi svým minimálním a

⁴⁴ Ustanovení § 9 odst., písm. a) až d) ZDP

⁴⁵ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 122-125.

⁴⁶ Ustanovení § 5 zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociálním zabezpečení

maximálním vyměřovacím základem za kalendářní rok⁴⁷ a z takto stanoveného základu odvádí měsíčně 28 %⁴⁸, přičemž v rámci ročního zúčtování OSVČ vzniká přeplatek či nedoplatek, v závislosti na dosažení reálných příjmů.⁴⁹

Zákon také stanoví rozdílně rozhodné období pro výpočet základu, u OSVČ je rozhodným období kalendářní rok, u zaměstnanců kalendářní měsíc. Jestliže jsou účastníkovi vyplaceny příjmy po rozhodném období, pro výpočet vyměřovacího základu musí být tyto příjmy, respektive z nich hrazené odvody, započítány do vyměřovacích základů zpětně, jak dovodil ÚS nálezem ze dne 9.6.2005, sp. zn. II. ÚS 348/04 ve vztahu k § 6 odst. 1 ZPOJSZB. Identická situace nastane, pokud zaměstnavatel za zaměstnance pojistné neodváděl, ačkoliv k tomu byl povinný a uhradí jej zpětně.⁵⁰

3.2. Náhradní doby pojištění

Institut náhradní doby pojištění je do jisté míry vyjádřením principu **solidarity**, jelikož na osoby, které reálně neodvádějí důchodové pojištění, se hledí, jako by pojištěny byly.

Demonstrativní výčet osob, které jsou povinně účastny důchodového pojištění skrze institut náhradní doby pojištění nalezneme v § 5 odst. 2 ZDP. Společným jmenovatelem pro získání náhradní doby pojištění pro účely vzniku nároku na důchodové dávky je, že doba pojištění byla získána na území ČR [s výjimkou uvedenou v § 5 odst. 2 písm. g) ZDP] a trvala nejméně po dobu jednoho roku.

Pro účely výše důchodu se náhradní doba pojištění posuzuje stejně jako doba pojištění, nestanoví-li zákon jinak.⁵¹

Náhradní doba pojištění se povětšinou, oproti účasti na důchodovém systému vycházející z ekonomické aktivity, započítává pro účely splnění potřebné doby pojištění jen částečně. Konkrétně podle § 29 odst. 5 ZDP se krátké doby uvedené v § 5 odst. 2 pouze na 80 %,

⁴⁷ ŽENÍŠKOVÁ, M., *Pojistné na sociální zabezpečení zaměstnavatelů, zaměstnanců, osvč a dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady*. 9. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2020, s. 50-51.

⁴⁸ Ustanovení § 7 zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociálním zabezpečení

⁴⁹ Ustanovení § 14 zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociálním zabezpečení

⁵⁰ ARNOLDOVÁ, A., *Sociální zabezpečení I*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 91.

⁵¹ Ustanovení § 12 odst. 1. ZDP

ostatní doby se započítávají pro účely zkoumání splnění potřebné doby pojištění pro nárok na důchod ve výši 100 %. Náhradní doba pojištění je součástí povinné účasti na důchodovém systému, dotčené osoby tak nepodávají pro účast důchodového pojištění přihlášku.

Určitou **výjimku** nalezneme v § 85 odst. 2 ZOPSZ, který stanoví, ve spojení s § 6 odst. 4 písm. a v bodech 11 a 12, povinnost osob pečujících osoby fyzicky nesoběstačné (tj. závislé na pomoci jiné fyzické osoby, dříve osoby bezmocné), na které se vztahují podmínky náhradní doby pojištění, zahájit řízení před OSSZ pro účely prokázání nároku na zápočet této doby.

Další výjimkou jsou osoby, které od 1.1.2007 pečovaly, respektive pečují, o dítě do věku 4 let. V tomto případě ale stačí pouze při podání žádosti o přiznání nároku na důchod doložit uvedenou skutečnost čestným prohlášením.⁵² Právní úprava do roku 2006 podmiňovala získání náhradní doby pojištění pro muže pečující o dítě do věku 4 let podáním přihlášky k účasti na důchodovém pojištění nejpozději do 2 let od ukončení péče o dítě, ÚS však ve svém nálezu ze dne 6.6.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04 tuto povinnost zrušil s konstatováním, že právní úprava v tomto případě zakládá nedůvodnou diskriminaci mužů, jelikož ženám za splnění stejných podmínek zákon tuto povinnost neukládá. V důsledku tohoto Nálezu došlo k přijetí zákona č. 152/2007 Sb., *kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 189/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o nemocenském pojištění, ve znění zákona č. 585/2006 Sb.*, čímž byla tato povinnost odstraněna a podmínky pro získání náhradní doby byly narovnány.

3.3. Dobrovolná účast na důchodovém pojištění

Osoby, jež se mohou důchodového pojištění účastnit dobrovolně, **na základě podání přihlášky k pojištění**, jsou vymezeny § 6 ZDP. Z dikce zákona vyplývá účast z tzv. kvalifikovaných důvodů (6 odst. 1 ZDP) a účast bez udání důvodů (§ 6 odst. 2 ZDP).⁵³ Dobrovolná účast na důchodovém pojištění umožňuje pojištěncům, kteří vědí nebo mají obavu, že nesplní potřebnou dobu důchodového pojištění pro přiznání nároku na dávky důchodového pojištění, tuto

⁵² Ustanovení § 85 ZDP

⁵³ ŠTANGOVÁ V., LANG R. a kol. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s.86.

potřebnou dobu dobrovolným pojištěním s omezeními doplnit.⁵⁴ Zákon však nevylučuje, aby se osoby, které jsou důchodového pojištění účastny povinně, přihlásily paralelně i k účasti na dobrovolném pojištění, což může vést ke zvýšení osobního vyměřovacího základu při výpočtu důchodových dávek.

Z ust. § 6 odst. 1 ZDP vyplývá, že účast na dobrovolném pojištění není časově omezena trvají-li současně kvalifikované důvody účasti. Naopak osoby, u nichž není dán kvalifikovaný důvod, mohou být dobrovolně pojištěny v maximálním celkovém rozsahu 15 let,⁵⁵ důvodová zpráva ZDP tuto podmínku zdůvodňuje potřebou podnícení účasti na povinném důchodovém pojištění, jinak by mohla nastat situace, kdy účastníci dobrovolného pojištění budou mít oprávněný nárok na důchodové dávky bez toho, aniž by kdy pracovali, případně z výdělečné činnosti odvedli pojistné (platí při splnění určitých podmínek u dohod mimo pracovní poměr).

Takto pojištěné osoby navíc musí před podáním přihlášky být pojištěny z titulu ekonomické aktivity zakládající účast na povinném důchodovém pojištění. Lhůty dobrovolné účasti na základě § 6 odst. a odst. 2 se však nesčítají, účastník dobrovolného pojištění bez kvalifikovaného důvodu tak může využít plných 15 let doby pojištění.⁵⁶ Trvání účasti na dobrovolném důchodovém pojištění, z kvalifikovaných i nekvalifikovaných důvodů, je možné nejdéle do dne, který bezprostředně předchází dni vzniku nároku na přiznání důchodových dávek.⁵⁷

⁵⁴ ARNOLDOVÁ, A., *Sociální zabezpečení I*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 99.

⁵⁵ *Důvodová zpráva k zákonu č. 155/1995 Sb.*, o důchodovém pojištění, ustanovení § 6

⁵⁶ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 26-27.

⁵⁷ Ustanovení § 6 odst. 3 ZDP

4. Starobní důchod

Z předcházejících kapitol lze dovodit, že starobní důchod je pravidelná dávka, která je poskytována občanům po dosažení určitého věku doživotně a jejíž podstatou je občany přiměřeně hmotně zabezpečit bez toho, aniž by příjemci této dávky museli i nadále vykonávat výdělečnou činnost.

Starobní důchod je řazen mezi přímé důchody, jeho výše se odvíjí od výše příjmů pojištěnce.⁵⁸ Jedná se o základní dávku důchodového systému, která je současně nejfrekventovanější ze všech dávek důchodového pojištění.⁵⁹ V roce 2019 činila výplata prostředků na starobní penze celkem 83,2 %⁶⁰ z celkového objemu nákladů na dávky plynoucí z důchodového pojištění, počet poživatelů starobních důchodů pak tvořil 83,3 %⁶¹ z celkového počtu příjemců důchodových dávek.

4.1. Podmínky nároku na starobní důchod

Nárok na starobní důchod je podmíněn **splněním potřebné doby účasti na důchodovém pojištění a dosažením důchodového věku**. Tyto podmínky je nutné splnit vždy kumulativně, pokud pojištěnec splní podmínku důchodového věku a současně nesplňuje podmínku potřebné doby účasti, případně opačně, nárok pojištěnce na přiznání starobního důchodu nevzniká.⁶² Nárok na starobní důchod pak vzniká ke dni splnění obou podmínek najednou.⁶³

Doba pojištění pro získání nároku na starobní důchod, byla podstatně upravena přijetím zákona č. 306/2008 Sb., *kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který prodloužil délku doby zavedenou již v zákoně č. 101/1964 Sb., o*

⁵⁸ CHVÁTALOVÁ, I. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 131

⁵⁹ ARNOLDOVÁ, A., *Sociální zabezpečení I*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, str. 105

⁶⁰ Výpočet na základě dat dostupných na: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/1068116/Informace+o+vyplacen%C3%BDch+d%C3%A1vk%C3%A1ch+v+prosinci+2019.pdf/8db1c122-4122-db1b-b847-930f5787d81f> [online]. [cit. 13.2. 2021].

⁶¹ Výpočet na základě dat dostupných na: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd [online]. [cit. 13.2. 2021].

⁶² Ustanovení § 28 ZDP

⁶³ Ustanovení § 54 odst. 1 ZDP

*sociálním zabezpečení z 25 let na 35 let.*⁶⁴ Potřebná doba pojištění se prodlužovala postupně vždy o rok, a to od roku 2010 až do roku 2018.⁶⁵ Smyslem novelizace ZDP bylo v první části reformy důchodového systému zvýšit finanční udržitelnost systému důchodového pojištění a zajistit dlouhodobou stabilitu. Účinnost přijaté právní úpravy, prodlužující potřebnou dobu pojištění, se tak, s ohledem na postupné navyšování důchodového věku, projeví v dlouhodobějším časovém horizontu.⁶⁶

Následující ustanovení, tedy § 29 odst. 2 až § 29 odst. 4 ZDP, zmírňují dynamičnost potřebné doby pojištění a umožňují tak okruhu osob, jež nesplňují podmínku potřebné doby důchodového pojištění dle primárního ust. § 29 odst. 1 ZDP, vznik nároku na přiznání starobního důchodu při splnění kratší doby pojištění a za současného splnění dalších podmínek, čímž dochází ke značnému rozšíření oprávněných žadatelů.⁶⁷ Konkrétně ustanovení § 29 odst. 2 ZDP umožňuje pojištěncům, jež nesplňují potřebnou dobu pojištění pro získání nároku na starobní důchod dle § 29 odst. 1, přiznání nároku starobního důchodu za cenu vyššího věku pojištěnců, než je standardní důchodový věk pro muže dle § 32. Příkladem lze uvést ust. § 29 odst. 2 písm. c) ZDP, které stanoví, že nárok na starobní důchod má pojištěnec, pokud získal pojištění alespoň po dobu „17 let a dosáhl v roce 2011 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození“.⁶⁸

Dalším zmírněním prodloužené doby pojištění je ust. § 29 odst. 3 písm. a) ZDP, které přiznává nárok na starobní důchod osobám, které po roce 2014 dosáhly důchodového věku a současně byly pojištěny alespoň 30 let. Naproti tomu ust. § 29 odst. 3 písm. b) ZDP, zkracuje potřebnou dobu pojištění na nejméně 15 let, avšak nárok na přiznání starobního důchodu v tomto případě vzniká až po dosažení věku o 5 let vyššího, než je důchodový věk uvedený v § 32 ZDP a stanovený pro muže stejného data narození.⁶⁹ Do potřebné doby pojištění se však v obou případech nezapočítávají náhradní doby pojištění, pojištění tedy musí být získáno výdělečnou činností pojištěnce nebo dobrovolnou účastí.

⁶⁴ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a některé další zákony.*

⁶⁵ Ustanovení § 29 odst. 1 ZDP

⁶⁶ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a některé další zákony.*

⁶⁷ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 117-118.

⁶⁸ Ustanovení § 29 odst. 2 písm. c) ZDP

⁶⁹ Ustanovení § 29 ZDP

Poslední zmírnění navýšené doby pojištění představuje ust. § 29 odst. 4 ZDP, které přiznává nárok na starobní důchod pojištěncům, kteří dosáhli věku 65 let a splnili podmínky nároku na invalidní důchod stanovené § 38 písm. a) nebo b) ZDP, a kteří by jinak nesplnili podmínky potřebné doby pojištění stanovené v předcházejících odstavcích.⁷⁰

Podmínka **důchodového věku** prošla v průběhu účinnosti ZDP řadou změn. Vycházíme-li z teze, kdy starobní důchod představuje jednu čtvrtinu průměrné délky života⁷¹ a předpokladu i nadále prodlužující se střední délky života, lze se domnívat, že důchodový věk bude do budoucna dále navyšován a současný „zastropovaný věk“, zavedený zákonem č. 203/2017 Sb.⁷², bude ze stávajících 65 let navýšen.

Na tomto místě je však nutné podotknout, že navyšování důchodového věku není bezbřehé ani za předpokladu splnění prodloužení střední délky života. Zákonodárce by při tvorbě důchodové koncepce měl zohlednit přirozený úbytek fyzických sil spojených s vyšším věkem, v opačném případě lze usuzovat, že starobní důchod bude při markantním úbytku fyzických sil nahrazen důchodem invalidním či suplován dávkami státní a sociální podpory, taktéž i dávkami hmotné nouze.

Důchodový věk můžeme dle aktuální právní úpravy rozdělit do dvou kategorií. První kategorii představují pojištěnci, kteří se narodili před rokem 1936, u mužů se jedná o důchodový věk při dosažení věku 60 let, u žen je dáno rozmezí 53 až 57 let, a to v závislosti na počtu vychovaných dětí.⁷³ Druhou kategorií představují pojištěnci narození v rozmezí let 1937 až 1971, důchodový věk se v tomto případě stanovuje dle přílohy k ZDP takto:

⁷⁰ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 117-118.

⁷¹ Z textu návrhu systému nastavení hranice důchodového věku, dostupné na: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/12/N%C3%A1vrh-revizn%C3%ADho-syst%C3%A9mu-nastaven%C3%AD-hranice-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-v%C4%9Bku-11.-prosince-2014.pdf> [online]. [cit. 15.2. 2021].

⁷² KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s., s. 166-167.

⁷³ Ustanovení § 32 ZDP

Rok narození	Důchodový věk činí u					
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	03.IV	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	61r+8m
1966	65r	65r	65r	65r	63r+8m	62r+2m
1967	65r	65r	65r	65r	64r+2m	62r+8m
1968	65r	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m
1969	65r	65r	65r	65r	65r	63r+8m
1970	65r	65r	65r	65r	65r	64r+2m
1971	65r	65r	65r	65r	65r	64r+8m

Zdroj: ČSSZ⁷⁴

Obě tyto kategorie reflektují výchovu dítěte, v důsledku které může být ženám, které vychovaly jedno či více dětí, přiznán tzv. řádný starobní důchod v nižším věku než mužům, a to i

⁷⁴ Dostupné na: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod-podrobne> [online]. [cit. 20. 12. 2020].

v případě, že o dítě, potažmo děti, pečovali právě muži. ÚS se touto problematikou zabýval ve svém nálezu Pl. ÚS 53/04 ze dne 16.10.2007, kde neshledal toto rozlišení za protiústavní ve smyslu rozporu s čl. 1 a 3 LZPS. ÚS již dříve v nálezu ze dne 28.2.1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95 stanovil, že *„je věcí státu stanovit podmínky, za kterých zvýhodňuje určitou skupinu osob, to ovšem za předpokladu, že tak činí ve veřejném zájmu a pro veřejné blaho.“* Myslím, že lze bez dalšího souhlasit s tím, že upřednostnit určitou skupinu občanů, v konkrétním případě občanů, jež vychovávají budoucí generaci, potažmo daňové poplatníky a přispěvatele do důchodového systému, v oblasti důchodových nároků je legitimní, avšak toto zvýhodnění by se mělo týkat skupiny jakožto celku, nikoliv jen konkrétního pohlaví v dané skupině. V problematickém nálezu Pl. ÚS 53/04 ÚS argumentuje proti zrušení dotčeného ustanovení neefektivností, jelikož případné zrušení nenarovnává prostředí pro muže a ženy, ale pouze odebírání zvýhodnění žen.

Osobně si nemyslím, že zrušením § 32 ZDP by nedošlo k odstranění nerovnosti, byť nutno dodat, že v důsledku by tato cesta nebyla výhodná ani pro muže a ani pro ženy. Je nutné podotknout, že ÚS v tomto konkrétním případě měl omezené možnosti. Pokud by ustanovení zrušil, porušil by princip ochrany občanů v právo⁷⁵ a ústavně-konformním výkladem upravovat důchodový věk nelze, jelikož takovýmto zásahem by ÚS převzal roli zákonodárce.

4.2. Tzv. předčasný starobní důchod

Předčasný starobní důchod je určitým subtypem starobního důchodu. **Institut předčasného starobního důchodu umožňuje** pojištěncům, kteří splnili potřebnou dobu pojištění stanovenou § 29 odst. 1 nebo 3 ZDP **odchod do důchodu před dosažením důchodového věku**, ne však dříve, než pojištěnec, jehož důchodová věk činí alespoň 63 let, dosáhne věku 60 let; pojištěnci, jejichž důchodový věk je nižší, mají možnost odejít do starobního důchodu až 3 roky před jeho dosažením.⁷⁶ Pojištěnec splňující nezbytné podmínky pro přiznání nároku na předčasný důchod musí v žádosti o důchod specifikovat, že se jedná o důchod dle § 31 ZDP, v opačném případě bude taková to žádost posouzena jako žádost o starobní důchod dle § 29 ZDP, v důsledku čehož bude zamítnuta.⁷⁷

⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04

⁷⁶ Ustanovení § 31 odst. 1 písm. a) a b) ZDP

⁷⁷ Rozhodnutí NSS ze dne 25.1.2006, 20 sp. zn. Cad 31/2005-26

V případě, že pojištěnec splnil zákonem stanovené předpoklady, je nárok na starobní důchod přiznán nejdříve ode dne podání žádosti. Jedná se tak o jediný důchod, který nelze přiznat zpětně.⁷⁸ Negativum využití tohoto institutu spočívá v trvalém snížení výše důchodu, na kterou by pojištěnec měl nárok v případě, že by o starobní důchod požádal až ke dni dosažení „řádného“ důchodového věku. Tuto situaci lze překlentnout nástupem do předčasného důchodu bez nároku na jeho výplatu, kdy po dosažení důchodového věku bude pojištěnci náležet dávka v nezkrácené výši.⁷⁹

Předčasný starobní důchod, na rozdíl od předdůchodu (viz kapitola 4.2), výslovně **zamezuje možnost vykonávat jakoukoliv výdělečnou činnost** v případě, že pojištěnec požádá o výplatu dávky. Pokud v mezidobí od nástupu do předčasného důchodu a dovršením „řádného“ důchodového věku dojde k opětovnému výkonu výdělečné činnosti, případně je pojištěnci přiznán nárok na invalidní důchod III. stupně, je výplata předčasného důchodu pozastavena a po dosažení důchodového věku, případně skončení výdělečné činnosti či zániku, respektive snížení invalidního stupně důchodu, dochází k přepočtu výše dávky a její opětovné výplatě.⁸⁰ Poslední ustanovení § 31 odst. 3 ZDP výslovně vylučuje nárok na starobní důchod dle § 29 ZDP, pokud byl pojištěnci přiznán nárok na předčasný důchod.

4.3. Výše starobního důchodu

Výše starobního důchodu je přímo odvislá od **základní a procentní výměry**. Základní výměru tvoří jednotná částka náležející všem poživatelům starobního důchodu, která je stanovena na 10 % z průměrné mzdy ekonomicky aktivní části obyvatelstva za určité období. Procentní výměra je poté výrazem principu zásluhovosti, kdy její výše reflektuje celkovou délku doby pojištění a hrazené příspěvky pojištěnců do systému dávek důchodového pojištění.⁸¹

Jelikož starobní důchod automaticky nepředpokládá další ekonomickou aktivitu ze strany poživatelů důchodů, a je tak zpravidla jejich jediným příjmem, je nezbytné, aby stát coby poskytovatel a garant dávek důchodového pojištění zajistil prostřednictvím výše důchodů jakýsi

⁷⁸ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 118-119

⁷⁹ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 118-119

⁸⁰ Ustanovení § 36 odst. 2 ZDP

⁸¹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 168.

minimální sociální standard. Požadavek na dodržení minimálního sociálního standardu však nelze bez dalšího interpretovat jako dodržení adekvátního sociálního standardu v souladu s požadavky příjemců starobních důchodů, jak uvedl ÚS ve svém nálezu Pl. ÚS 2/08.⁸²

Zachování dosavadní životní úrovně je tak plně v kompetenci samotných budoucích poživatelů starobních důchodů, například účastí v doplňkových penzijních systémech. Výše starobních důchodů se v průběhu let, s ohledem na hospodářskou situaci České republiky, zejména pak na inflaci a také řadu dílčích reforem důchodového systému, mění.

Vývoj za posledních 20 letech lze vysledovat v níže uvedené tabulce, tabulka zohledňuje průměrnou výši důchodů ve třech kategoriích, přičemž zaznamenává průměrný procentuální meziroční nárůst v každé kategorii.

Tabulka č. 6

Období:	Ženy	Meziroční srovnání	Muži	Meziroční srovnání	Celkový průměr mužů a žen	Meziroční srovnání
12/2000	5 729 Kč	X	6 995 Kč	X	6 292	X
12/2001	6 188 Kč	8%	7 590 Kč	9%	6 808	8%
12/2002	6 213 Kč	0,4%	7 622 Kč	0,4%	6 833	0,4%
12/2003	6 429 Kč	3%	7 902 Kč	4%	7 075	4%
12/2004	6 600 Kč	3%	8 133 Kč	3%	7 270	3%
12/2005	7 030 Kč	7%	8 662 Kč	7%	7 744	7%
12/2006	7 431 Kč	6%	9 157 Kč	6%	8 187	6%
12/2007	7 938 Kč	7%	9 784 Kč	7%	8 747	7%
12/2008	8 784 Kč	11%	10 715 Kč	10%	9 638	10%
12/2009	9 133 Kč	4%	11 175 Kč	4%	10 045	4%
12/2010	9 189 Kč	1%	11 240 Kč	1%	10 123	1%
12/2011	9 584 Kč	4%	11 700 Kč	4%	10 552	4%
12/2012	9 782 Kč	2%	11 948 Kč	2%	10 778	2%
12/2013	9 955 Kč	2%	12 150 Kč	2%	10 970	2%
12/2014	10 050 Kč	1%	12 259 Kč	1%	11 075	1%
12/2015	10 302 Kč	3%	12 551 Kč	2%	11 348	2%
12/2016	10 402 Kč	1%	12 662 Kč	1%	11 460	1%
12/2017	10 758 Kč	3%	13 076 Kč	3%	11 850	3%
12/2018	11 281 Kč	5%	13 683 Kč	5%	12 418	5%
12/2019	12 277 Kč	9%	14 783 Kč	8%	13 468	8%
12/2020	13 204 Kč	8%	15 868 Kč	7%	14 479	8%

Zdroj: vlastní⁸³

⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08

⁸³

Vypracováno

z dat

dostupných

na: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098 [online]. [cit. 20. 2. 2020].

Z výše uvedené tabulky je patrné, že průměrná výše starobního důchodu každoročně narůstá, poměrově je nárůst průměrné výše důchodů u žen častější než u mužů. Konkrétně v letech 2008, 2015, 2019 a 2020 bylo průměrné navýšení důchodů u žen vyšší o 1 procentní bod než u mužů. U mužů tato situace nastala pouze v letech 2001 a 2003. Zvyšující se nominální hodnota starobního důchodu však není jediným ukazatelem, na základě kterého je možné objektivně posoudit životní úroveň, respektive zachování garantovaného minimálního sociálního standardu seniorů v konkrétní časové ose. Významnou roli představuje inflace, která očišťuje nominální nárůst starobních důchodů na jejich reálnou výši.

Konkrétní procentní míru inflace spotřebitelských cen zahrnující kupříkladu náklady na bydlení, odívání, kulturu, stravu a jiné aspekty běžného společenského života v poměru s nominálním procentuálním nárůstem průměrné výše důchodů u obou pohlaví lze sledovat v následující tabulce.

Tabulka č. 7

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Meziroční nárůst spotřebitelských cen	X	4,7%	1,8%	0,1%	2,8%	1,9%	2,5%	2,8%	6,3%	1%	1,5%	1,9%	3,3%	1,4%	0,4%	0,3%	2,5%	2,5%	2,1%	2,8%	3,2%
Meziroční nárůst důchodů	X	8%	0,4%	4%	3%	7%	6%	7%	10%	4%	1%	4%	2%	2%	1%	2%	1%	3%	5%	8%	8%

Zdroj: vlastní⁸⁴

Z dostupných dat vyplývá, že vyjma let 2002, 2010, 2012 a 2016 byl procentuální nárůst průměrného starobního důchodu vyšší než inflace. Zatímco za sledované období celková míra inflace spotřebitelských cen činí 45,8 %, u nárůstu nominální výše hovoříme o celkovém navýšení o 86 %. Reálný nárůst starobního důchodu ve sledovaném období tak činí 40,6 %, z čehož lze dovodit snahu zákonodárce o zvýšení životní úrovně seniorů. V závěru tak můžeme konstatovat, že požadavek *přiměřenosti hmotného zabezpečení* občanů ve staří spočívající *do držení minimálního sociálního standardu* je bez dalšího naplněn.

⁸⁴ Vypracováno z dat dostupných na https://www.czso.cz/documents/10180/132433649/Inflace_2000_2020.pdf a https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098 [online]. [cit. 20. 2. 2020].

4.4. Výdělečná činnost poživatelů starobního důchodu

ZDP upravuje výdělečnou činnost poživatelů starobních důchodů v § 37. Toto ustanovení stanoví odlišné důsledky výkonu výdělečné činnosti pro poživatele starobních důchodů dle § 29 ZDP, tedy poživatele „řádného“ starobního důchodu a poživatele tzv. předčasného starobního důchodu dle § 31 ZDP. Zatímco výdělečná činnost „předčasných“ starobních důchodců znemožňuje pobírání důchodové dávky⁸⁵, výdělečná činnost poživatelů starobních důchodů pobírajících „řádný“ starobní důchod má za následek navýšení výpočtového základu v rámci procentní sazby pojištění, čímž dochází k naplnění vyvažovacího principu.⁸⁶ Pojištěnec vykonávající výdělečnou činnost při splnění podmínek pro přiznání řádného starobního důchodu má možnost zvolit si, zda starobní důchod po dobu výdělečné činnosti nebude pobírat vůbec, nebo ho bude pobírat v jeho poloviční či v plné výši.

Z hlediska zvýšení procentní výměry důchodu vychází pro pojištěnce nejlépe varianta, kdy při výdělečné činnosti nebude pobírat dávku důchodového pojištění. V takovém případě se pojištěnci zvyšuje procentní výměra důchodu o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti. Jestliže pojištěnec pobírá pouze polovinu starobního důchodu, zvyšuje se jeho procentní výměra o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 odpracovaných kalendářních dnů. Nejméně výhodnou variantu z hlediska zvýšení důchodu představuje možnost výplaty důchodu v plné výši, kdy je procentní výměra navýšena pouze o 0,4 % výpočtového základu, a to až po odpracování 360 kalendářních dnů. Možnost zvolit si způsob čerpání starobního důchodu při současném výkonu výdělečné činnosti byla pojištěncům umožněna až přijetím zákona č. zákon č. 306/2008 Sb.⁸⁷ Tento zákon současně zrušil omezující podmínky upravující formu výdělečné činnosti při současném požívání starobního důchodu s účinností k 1. 1. 2010.⁸⁸

⁸⁵ více v kapitole 4.2. Tzv. předčasný starobní důchod

⁸⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s., s. 168.

⁸⁷ PŘIB, J., Kdy do důchodu a za kolik 12. Aktualizované vydání Praha: GRADA, 2011 s. 67., ustanovení § 34 odst. 3,4,5 a § 37 odst. 1 ZDP.

⁸⁸ 156 PŘIB, J., Kdy do důchodu a za kolik 12. Aktualizované vydání Praha: GRADA, 2011 s 77.

5. Invalidní důchod

Invalidní důchod je přímým důchodem ze systému dávek důchodového pojištění, který zabezpečuje pojištěnce pro případ dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, jenž omezuje či zcela znemožňuje výdělečnou činnost.

S účinností od 1. ledna 2010 existuje pouze jeden typ invalidního důchodu, který je rozdělen do tří stupňů dle zjištěné míry invalidity.⁸⁹

Invalidní důchod pobírá přes 417 tisíc pojištěnců⁹⁰, přičemž nadpoloviční většinu z nich tvoří ženy.⁹¹ Jedná se tak o druhý nejčastěji vyplácený typ důchodu.

5.1. Podmínky nároku na invalidní důchod

Pro přiznání nároku na invalidní důchod musí pojištěnec kumulativně splnit obecné podmínky pro přiznání nároku na invalidní důchod, podmínku potřebné doby pojištění a zdravotní podmínku.⁹²

Obecné podmínky přiznání invalidního důchodu jsou upraveny § 38 ZDP, který stanoví okruh osob, kterým může být tato dávka přiznána. Nárok na přiznání invalidního důchodu má tak pojištěnec, který se stal invalidním před dovršením věku 65 let a současně nesplnil podmínku potřebné doby pojištění pro přiznání starobního důchodu dle § 29 ZDP, případně pojištěnec, který pobírá předčasný starobní důchod dle § 31 ZDP a současně nedosáhl důchodového věku dle § 29 ZDP. Potřebná doba pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod je prominuta pojištěncům, kteří se stali invalidními následkem pracovního úrazu.⁹³ ZDP sám zakládá právní fikci, že pracovním úrazem se rozumí i nemoc z povolání.⁹⁴ Vznik nároku na invalidní důchod následkem

⁸⁹ ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 94

⁹⁰ Data k 12 měsíci roku 2020 dostupná na https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd [online]. [cit. 20. 2. 2020].

⁹¹ Data dostupná z https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd [online]. [cit. 20. 2. 2020].

⁹² VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 133-134

⁹³ Ustanovení § 38 písm. a) a b) ZDP

⁹⁴ Ustanovení § 25 odst. 2 ZDP ZPOJSZB

pracovního úrazu, vyjma splnění podmínky potřebné doby pojištění, upouští i od vylučující podmínky dosažení důchodového věku dle § 29 ZDP, věkový limit 65 let však zůstává zachován.⁹⁵

Podmínka potřebné doby pojištění je navázána na věk pojištěnce, konkrétně § 40 ZDP určuje věkové hranice pojištěnců s požadavkem minimální doby pojištění. Věkové hranice a potřebná doba pojištění jsou pro přehlednost uvedeny v následující tabulce⁹⁶:

Věk pojištěnce:	Minimální doba pojištění:
do 20 let	méně než 1 rok
20-22 let	1 rok
22-24 let	2 roky
24-26 let	3 roky
26-28 let	4 roky
nad 28 let	5 roků

Splnění potřebné doby pojištění se u pojištěnců posuzuje **před vznikem invalidity**. U osob starších 28 let je rozhodná doba, po kterou se zkoumá účast na důchodovém pojištění, posledních 10 let před vznikem invalidity. Tato podmínka je zmírněna, pokud se jedná o pojištěnce staršího 38 let, který nesplnil podmínku potřebné doby pojištění stanovenou § 40 odst. 1 ZDP, a který v posledních 20 letech byl pojištěn alespoň 10 let. Podmínku získání potřebné doby pojištění lze také považovat za splněnou, jestliže pojištěnec splnil požadovanou délku doby pojištění ve kterémkoliv období 10 let **dokončeném po vzniku invalidity**.⁹⁷

Výjimkou splnění potřebné doby pojištění pro přiznání nároku invalidního důchodu představují tzv. invalidé z mládeži, kde je podmínka potřebné doby pojištění nahrazena podmínkou trvalého pobytu na území ČR, přičemž nárok na invalidní důchod vzniká pouze za předpokladu, že se jedná o invaliditu III. stupně vzniklou před dovršením 18. roku věku.⁹⁸

Zdravotní podmínka je vyjádřena § 39 ZDP. Nárok na invalidní důchod má pojištěnec, za předpokladu splnění dalších podmínek, jestliže jeho pracovní schopnost klesla nejméně o 35 % v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

⁹⁵ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 135-136.

⁹⁶ Ustanovení § 40 odst. 1 ZDP

⁹⁷ Ustanovení § 40 odst. 2 ZDP

⁹⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 169.

Nárok na invalidní důchod trvá pojištěnci pouze po dobu, kdy jsou splněny všechny výše uvedené podmínky. Nárok zaniká v případě pozitivní změny zdravotního stavu pojištěnce, zejména při jeho zlepšení, stabilizaci, případně adaptaci na zdravotní postižení, o čemž konstitutivně rozhoduje příslušný orgán sociálního zabezpečení na základě výsledků kontroly posudkové lékařské služby.⁹⁹ Invalidní důchod také zaniká dovršením důchodového věku. Pojištěnci v takovém případě vzniká *ex lege* nárok na starobní důchod ve stejné výši jako důchod invalidní. Nicméně je-li to pro pojištěnce výhodnější, může žádat o standardní výpočet starobního důchodu.

5.2. Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, pojem invalidita a její stupně

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav je vymezen § 26 ZDP jako stav, který: „omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významné pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok.“

Jedná se o elementární předpoklad pro vznik nároku na invalidní důchod, jehož nedodržení nárok zcela vylučuje. Naopak dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav automaticky nezakládá nárok na invalidní důchod.¹⁰⁰

Na invaliditu je nahlíženo z hlediska několika vědních oborů současně. Pro **sociologické** zkoumání je stěžejním faktorem pozorování sociálních důsledků změny zdravotního stavu. **Ekonomický obor** zkoumá změnu životní úrovně zdravotně postižených osob vyplývající změny zdravotního stavu a tím i zhoršení postavení na trhu práce. **Lékařství** vychází ze souvislosti mezi nemocí a možností její léčby, z lékařského hlediska se jako invalidní jeví ten, koho nelze vyléčit. **Právní obor** se poté zaměřuje zejména na podmínky uznání invalidity a nároku na invalidní důchod.¹⁰¹ Právní úprava invalidity vychází ze tří základních koncepčních modelů, případně z jejich kombinací. **Model fyzické invalidity** sleduje stupeň zdravotního poškození bez toho, aniž

⁹⁹ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s.170.

¹⁰⁰ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 160-161.

¹⁰¹ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., *Sociální zabezpečení*. 2. aktualizované a doplněné vydání. V Brně: Masarykova univerzita Brno, Doplněk Brno 2000 s. 125-126.

by přihlížel k důsledkům v ekonomické či profesionální rovině v návaznosti na změnu zdravotního stavu. **Model profesionální invalidity** se zaměřuje na změnu v profesním životě zdravotně postiženého, zejména na nemožnost či omezení vykonávat profesi, kterou postižený vykonával do doby vzniku invalidity. **Model všeobecné invalidity** vychází z příčinné souvislosti zdravotního postižení a zbývajících pracovního potenciálu. V rámci termínu invalidity je nutné rozlišovat mezi snížením, respektive úbytkem pracovního potenciálu a snížením pracovní schopnosti. Původní koncepce invalidity ZDP byla vystavěna na principu úbytku pracovního potenciálu, tedy úbytku pracovních sil následkem změny zdravotního stavu bez ohledu na konkrétní zaměstnání či profesi.¹⁰²

S účinností zákona 359/2009 Sb., je kladen důraz na omezení **pracovní schopnosti** pro výkon konkrétní činnosti, kterou pojištěnec vykonával před vznikem invalidity. Konkrétně § 39 odst. 3 ZDP stanoví že:

„Pracovní schopností se rozumí schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Poklesem pracovní schopnosti se rozumí pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.“

Nicméně s odkazem na § 39 odst. 4 ZDP, který vyjmenovává okolnosti, jež lékařská posudková služba bere v potaz při určování invalidity, respektive jejího stupně, lze konstatovat, že Česká republika po novele ZDP z roku 2009 kombinuje prvky modelu všeobecné a profesionální invalidity. Obecně nelze generalizovat že úbytek fyzických sil ve vztahu ke konkrétnímu zaměstnání či profesi automaticky znamená vznik či trvání invalidity. Příkladem lze uvést rozsudek NSS ze dne 7.8.2003 sp. zn. 3 Ads 7/2003-42, který zamítl kasační stížnost stěžovatele proti odejmutí plného invalidního důchodu, ač se jeho zdravotní stav nezlepšil. NSS konstatoval, že pro odnětí plného invalidního důchodu je dostačujícím důvodem i adaptace na zdravotní stav, která výdělečnou činnost alespoň v omezeném rozsahu umožní. Již zmíněný § 39 odst. 4 ZDP, konkrétně odst. 4., který stanoví že při posuzování poklesu pracovní schopnosti je

¹⁰² TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 163-164.

mimo jiné zohledňována i: „*schopnost rekvalifikace pojištěnce na jiný druh výdělečné činnosti, než dosud vykonával*“ zase inklinuje k povzbuzení všeobecného modelu invalidity na úkor modelu profesionálního.

Míra poklesu pracovní schopnosti je obligatorně vyjádřena v procentech. O invaliditu se jedná, jestliže u pojištěnce dochází k poklesu pracovní schopnosti alespoň o 35 %. ZDP v paragrafu 39 odst. 2 rozlišuje **stupně invalidity**, dle vyjádření míry poklesu pracovní schopnosti následovně:

„(2) Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla

a) nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně,

b) nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně,

c) nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně.“

Základní posudková kritéria pro určení invalidity jsou stanovena přímo ZDP. Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 359/2009 Sb., obsahuje bližší úpravu pro určování míry poklesu pracovní schopnosti, obsáhlý souhrn postižení, posudkové zásady a posudková hodnotící hlediska.¹⁰³

5.3. Výše invalidního důchodu

Invalidní důchod se skládá ze základní a procentní výměry. Základní výměra je stanovena fixní částkou, procentní výměra se stanoví obdobně jako při výpočtu řádného starobního důchodu, s výjimkou institutu dopočtené doby, která fiktivně dopočítává chybějící roky do doby, než pojištěnec dosáhne důchodového věku stanoveným § 32 ZDP, přičemž u žen se nebere v potaz počet vychovaných dětí.¹⁰⁴

Výše invalidního důchodu vychází ze stupně uznané invalidity. Pro případ invalidity I. stupně je procentní výměra součinem výpočtového základu a koeficientu 0,5 %, ve II. stupni se

¹⁰³ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 164-165.

¹⁰⁴ ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. a kol., *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, str. 95.

jedná o součin výpočtového základu a koeficientu 0,75 %, ve III. 1,5 %.¹⁰⁵ Pro případ, kdy se stupeň invalidity mění, dochází k přepočtu procentní výměry dle zákona a nově uznaného stupně invalidity ke dni, od kterého došlo ke změně invalidního stupně.¹⁰⁶ Nová výše důchodu, respektive **procentní výměra**, je vypočítána jako součin procentní výměry a koeficientu, který je stanoven jako podíl nového koeficientu ke starému.¹⁰⁷ Konkrétní příklad při změně invalidity ze II. stupně na III. lze ilustrovat následovně:

$$\text{výpočtový základ} \cdot (1,5/0,75)$$

Uvedený vzorec je po modifikaci koeficientu dle dosavadního a nově přiznaného stupně invalidity použitelný ve všech případech změny invalidity.

Průměrná výše invalidního důchodu v roce 2020 v I. stupni činila 7 336 Kč, v II. stupni 8 532 Kč a ve III. 12 726 Kč.¹⁰⁸

5.4. Vydělečná činnost poživatelů invalidního důchodu

Vydělečná činnost neovlivňuje nárok na výplatu důchodových dávek. Zatímco u poživatelů invalidního důchodu III. stupně se vydělečná činnost v zásadě nepředpokládá, u osob v I. a II. stupni invalidity je žádoucí v rozsahu jejich zachovaného pracovního potenciálu.¹⁰⁹

Invalidé v I. a II. stupni jsou motivováni k vydělečné činnosti nejen relativně nízkou důchodovou dávkou¹¹⁰, ale i faktem, že dle ZDP nejsou tyto osoby z titulu invalidního důchodu I. a II. pojištěny pro účely posouzení nároku na starobní důchod. V závislosti na individuálních okolnostech každého pojištěnce v I. a II. stupni invalidity, který není účasten důchodového

¹⁰⁵ Ustanovení § 41 odst. 2 ZDP

¹⁰⁶ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 171.

¹⁰⁷ Ustanovení § 43 odst. 3 ZDP

¹⁰⁸ Data dostupná na: [a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098 \(cssz.cz\)](https://cssz.cz) [online]. [cit. 25. 2. 2020]

¹⁰⁹ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 171.

¹¹⁰ Viz. průměrná výše invalidních důchodu v kapitole 5.3.

pojištění z titulu výdělečné činnosti, je proto vhodné zvážit možnost evidence na úřadu práce, jež se ve stanoveném rozsahu počítá jako náhradní doba důchodového pojištění¹¹¹, případně se přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění.¹¹²

¹¹¹ Ustanovení § 5 odst. 2 písm. a) ZDP

¹¹² Ustanovení § 6 odst. 2 ZDP

6. Pozůstalostní důchody

Vdovský, vdovecký a sirotčí důchody patří mezi tzv. **derivativní důchody**, jejichž nárokovost je odvozena od úmrtí živitele rodiny a jeho účasti na důchodovém pojištění.¹¹³

Pozůstalostní důchody představují nejstarší typ důchodu vůbec, konkrétně vdovský a sirotčí důchod, jehož podstatou bylo zabezpečit rodinu pro případ ztráty zpravidla jediného příjmu, byl zaveden Penzijním normálem za vlády Marie Terezie.¹¹⁴ Původní vyživovací funkce pozůstalostních důchodů v průběhu let byla doplněna funkcí dorovnávací, jejíž účelem je alespoň částečně vyrovnat rozdíl životní úrovně plynoucí ze ztráty jednoho z rodinných příjmů.¹¹⁵ S ohledem na měnící se strukturu společnosti, kdy muž přestal být jediným živitelem rodiny, lze konstatovat ústup funkce vyživovací a posílení funkce dorovnávací.

6.1. Vdovský a vdovecký důchod

Podmínky nároku, délku doby nároku a výši vdovského a vdoveckého důchodu nalezneme v § 49 až 51 ZDP. Konkrétně § 49 stanoví že vdova má **nárok na vdovský důchod** po manželovi, který:

a) byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo

b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v § 29 nebo § 31 odst. 1 anebo zemřel následkem pracovního úrazu.

(2) Vdovec má nárok na vdovecký důchod po manželce, která splňovala podmínky uvedené v odstavci

Předpokladem pro vznik nároku na vdovský či vdovecký důchod je **uzavření manželství nejpozději ke dni úmrtí manžela**, kterému ke dni smrti vznikl nárok či mohl vzniknout nárok na výplatu starobního či invalidního důchodu, případně k úmrtí došlo následkem

¹¹³ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., *Právo sociálního zabezpečení*. 2. aktualizované a doplněné vydání. V Brně: Masarykova univerzita Brno, Doplněk Brno 2000 s. 243-244.

¹¹⁴ Viz. kapitola 2.1. Stručný historický vývoj důchodového systému na území ČR

¹¹⁵ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 172-173.

pracovního úrazu. Jiná forma soužití či registrované partnerství nárok na pozůstalostní důchod nezakládá.

Délku trvání nároku na vdovský a vdovecký důchod upravuje § 50 ZDP. Bez dalších podmínek náleží pozůstalé osobě **dávka po dobu jednoho roku.**¹¹⁶

Nárok na výplatu pozůstalostního důchodu po dobu **delší, než jeden rok, má osoba, která:**

a) pečuje o nezaopatřené dítě,

b) pečuje o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),

c) pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),

d) je invalidní ve třetím stupni, nebo

e) dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.¹¹⁷

Nárok v takovémto případě **trvá po dobu**, po kterou je **splněna alespoň jedna z podmínek** výše uvedených.

Ustanovení § 50 odst. 4 ZDP pak umožňuje obnovu výplaty pozůstalostního důchodu do 2 let od zániku tohoto nároku v případě, že dojde k naplnění alespoň jedné podmínky stanovené v § 50 odst. 2 ZDP.¹¹⁸ **Nárok** na pozůstalostní důchod však **zaniká vždy uzavřením nového manželství,**¹¹⁹ či pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že **pozůstalá osoba úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatel,** spolupachatel nebo účastník trestného činu,¹²⁰ bez ohledu na to, zda trvají předpoklady stanovené § 50 odst. 2 ZDP.

Výdělečná činnost pozůstalé osoby nemá vliv na vznik, respektive trvání nároku na vdovský či vdovecký důchod. **Výše vdovského a vdoveckého důchodu** je upravena § 51 ZDP. Stejně jako ostatní důchody je vdovský a vdovecký důchod složen ze základní výměry a procentní

¹¹⁶ Ustanovení § 50 odst. 1 ZDP

¹¹⁷ Ustanovení § 50 odst. 2 ZDP

¹¹⁸ Ustanovení § 50 odst. 4 ZDP

¹¹⁹ Ustanovení § 50 odst. 5 ZDP

¹²⁰ Ustanovení § 50 odst. 6 ZDP

výměry. Základní výměra činí 10 % průměrné mzdy měsíčně, procentní výměra činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu ve třetím stupni, na který měl nebo mohl mít nárok zemřelý manžel v okamžiku úmrtí.¹²¹ Průměrná výše vdovského důchodu za uplynulý rok činila 9 529 Kč, vdoveckého pak 8 551 Kč.¹²²

6.2. Sirotčí důchod

Smysl sirotčího důchodu spočívá v náhradě ztráty příjmů rodiče pro dítě, které bylo ekonomicky závislé na příjmu rodiče, případně osoby, která jej převzala do péče nahrazující péči rodičů v souladu s § 20 odst. 3 ZDP.¹²³ **Nárok na sirotčí důchod a jeho trvání je v zásadě podmíněn ztrátou živitele, jeho dostatečnou účastí na důchodovém pojištění a nezaopatřeností dítěte.**¹²⁴

Právní úpravu, dotýkající se sirotčího důchodu, nalezneme zejména v ustanovení 52 a 53 ZDP. Podmínky nároku na sirotčí důchod lze v zásadě shrnout do nezaopatřenosti dítěte, splněním potřebné doby účasti na důchodovém pojištění zesnulým a právním vztahu zemřelého k dítěti. Pojem **nezaopatřené dítě** je pro tyto účely definován § 20 odst. 4 ZDP, který stanoví, že nezaopatřeným dítětem se rozumí dítě do skončení povinné školní docházky, případně do dovršení 26. roku věku pokud:

- a) se soustavně připravuje na budoucí povolání,*
- b) se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo*
- c) z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat výdělečnou činnost.*

Nárok na pozůstalostní dávku z titulu nezaopatřenosti trvá po dobu, po kterou jsou splněny podmínky v § 20 odst. 3 ZDP. Pokud dojde k osvojení dítěte, či svěřením dítěte do péče jiné osoby

¹²¹ Ustanovení § 51 odst. 1 a 2 ZDP

¹²² Data dostupná na [:https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098](https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098) [online]. [cit. 30.3.2021].

¹²³ VOŘÍŠEK, V. *Zákon o důchodovém pojištění – komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 157-158.

¹²⁴ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., *Sociální zabezpečení*. 2. aktualizované a doplněné vydání. V Brně: Masarykova univerzita Brno, Doplněk Brno 2000 s. 243-244.

nahrazující péči rodičů na základě soudního rozhodnutí, dochází k zániku nároku na dávku po tom rodiči, po kterém nárok na sirotčí důchod vznikl a na jehož místo nastoupil osvojitel či osoba, jíž bylo dítě svěřeno do péče.¹²⁵ Nárok na sirotčí důchod zanikne sirotku, obdobně jako v případě vdovského/vdoveckého důchodu, který byl pravomocně odsouzen za úmyslné usmrcení rodiče či pečující osoby.¹²⁶ Na rozdíl však od vdovského/vdoveckého důchodu uzavření manželství nemá za následek zánik nároku dávku.¹²⁷

Podmínka splnění potřebné doby pojištění pro přiznání nároku sirotčího důchodu je vázána na splnění podmínek pro přiznání starobního, případně invalidního důchodu. Nárok na sirotčí důchod má sirotek, jehož rodič pobíral či mohl pobírat starobní, případně invalidní důchod. Podmínka požadované doby účasti se neuplatní, zemřel-li pojištěnec následkem pracovního úrazu.

128

Alternativní podmínky, změkčující případnou tvrdost pro získání nároku na sirotčí důchod, jsou v porovnání s podmínkami ostatních dávek, plynoucích ze systému dávek důchodového pojištění, velmi mírné.

Není-li splněna primární podmínka, postačí, že pojištěnec splnil alespoň polovinu potřebné doby stanovenou § 40 ZDP pro přiznání invalidního důchodu. Pokud by pojištěnec tuto podmínku nesplnil, je podmínka pro přiznání sirotčího důchodu považována taktéž za splněnou, pokud pojištěnec byl alespoň 1 rok v období 10 let před smrtí účasten důchodového pojištění z titulu výdělečné činnosti, nebo dobrovolné účasti na důchodovém pojištění; u pojištěnců, kteří zemřeli po dosažení věku 38 let je alternativně stanovena podmínka 2 let takové účasti v období 20 let před smrtí.¹²⁹

Sirotčí důchod tvoří základní a procentní výměra. Základní výměra činí 10 % průměrné mzdy měsíčně, procentní výměra činí 40 % z procentní výměry starobního důchodu, pokud pro jeho přiznání zemřelý pojištěnec splnil potřebné podmínky, případně 40 % procentní výměry invalidního důchodu ve třetím stupni, na kterou by pojištěnci vznikl nárok.¹³⁰ Sirotek má nárok na

¹²⁵ Ustanovení § 50 odst. 4 a 5 ZDP

¹²⁶ Ustanovení § 52 odst. 6 ZDP

¹²⁷ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 175-176

¹²⁸ Ustanovení § 52 odst. 1 písm. b. ZDP

¹²⁹ Ustanovení § 52 odst. 1 ZDP

¹³⁰ Ustanovení § 53 odst. 1 a 2 ZDP

sirotčí důchod po každém z rodičů, jsou-li splněny podmínky pro jeho přiznání.¹³¹ Průměrná výše **sirotčího důchodu** pro rok 2020 činila 7 636 Kč,¹³² výše sirotčího důchodu, případně trvání nároku na sirotčí důchod není vázána na výdělečnou činnost osiřelého.¹³³

¹³¹ Ustanovení § 52 odst. 2 ZDP

¹³² Na základě dat dostupných na: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098 [online]. [cit. 30. 3. 2021].

¹³³ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 177.

7. Souběh a konkurence jednotlivých důchodů

Právní řád ČR v některých případech umožňuje, aby občan ČR současně pobíral více než jeden ze čtyř druhů důchodů. V případě, kdy je pojištěnci umožněno pobírat dva a více druhů důchodů, hovoříme o jejich **souběhu**, přičemž dochází ke krácení nárokovatelných dávek. Naopak v případě, kdy právní řád souběh některých důchodů výslovně vylučuje, hovoříme o **konkurenci** důchodových nároků.

Konkurence důchodových nároků nastává vždy **u přímých důchodů**, kdy současně nelze vyplácet starobní a invalidní důchod téže osobě pojištěnce, taktéž je absolutně vyloučen nárok současné výplaty starobního a předčasného starobního důchodu.¹³⁴ Pokud pojištěnec splní současně nárok pro přiznání zmíněných důchodových dávek, je mu přiznán pouze jeden důchod a to ten, jehož výše je vyšší. Jsou-li současně splněny předpoklady pro přiznání těchto důchodů ve stejné výši, je vyplácen ten důchod, který si pojištěnec zvolí a nárok na druhý druh důchodové dávky zaniká. Výjimka nastává v důsledku změny invalidního stupně a tím i výše invalidního důchodu, případně v důsledku zániku nároku na důchod, který byl pojištěnci vyplácen.¹³⁵

Nejčastěji dochází k souběhu přímých důchodových dávek ve spojení s pozůstalostními důchody. Další souběh je možný v případě pozůstalostních dávek, kdy poživateli vdovského či vdoveckého důchodu současně náleží nárok na sirotčí důchod po zemřelém rodiči, případně po obou rodičích. Pokud se jedná o oboustranně osiřelého vdovce či vdovu, která je současně poživatelem invalidního důchodu, jde o souběh čtyř důchodů, kde čtvrtým důchodem je „druhý“ sirotčí důchod. V případě souběhu důchodových dávek dochází k modifikaci výše jednotlivých důchodů. Výchozí pravidlo pro stanovení výše souběžných důchodů spočívá ve výplatě nejvyššího důchodu v plné výši a redukci ostatních důchodů na polovinu jejich procentní výměry, přičemž základní výměra náleží pojištěnci pouze v rámci nejvyššího vypláceného důchodu. Základní pravidla pro výpočet souběhu nároků důchodů různého druhu nalezneme v ustanovení § 59 – 61 ZDP. Tato ustanovení současně stanoví odchylná pravidla a postupy pro určité, leckdy výjimečné situace, na které nelze aplikovat výchozí pravidla pro výpočet souběhu důchodových nároků.¹³⁶

¹³⁴ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 176-177.

¹³⁵ Ustanovení § 58 odst. 1 ZDP

¹³⁶ TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 6., podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s. 176-177.

Konkrétní příklad častého souběhu lze ilustrovat následujícím příkladem. Ovdovělému muži pobírající starobní důchod ve výši 12 356 Kč (z toho základní výměra 3 550 Kč) vznikl nárok na vdovský důchod po zesnulé manželce. Manželka ke dni smrti již pobírala starobní důchod, jehož výše byla celkově 10 400 Kč (z toho základní výměra 3 550 Kč). V tomto případě dochází k souběhu přímého a nepřímého důchodu. Při výpočtu souběhu důchodových nároků se uplatní pravidlo obsažené v § 59 odst. 1 ZDP, tedy vyplatí se důchod ve vyšší výši, v daném případě 12 356 Kč a z druhého důchodu částka 3425 Kč. Celková částka důchodu tak bude činit 15 781 Kč. Při výpočtu vdoveckého důchodu se vychází pouze z procentní výměry, tedy v daném případě odečteme od částky 10 400 Kč základní výměru ve výši 3 550 Kč, ze zbylé částky je poté vypláceno 50 %.

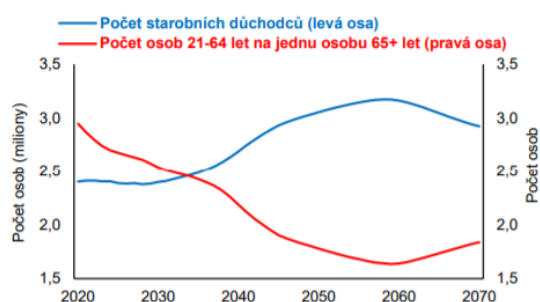
8. Prognóza stávajícího důchodového systému

V souvislosti s udržitelností důchodového systému je často skloňována potřeba důchodové reformy. Každá důchodová reforma musí být výsledkem rozsáhlé politické diskuse a konsensu. V případě, že není dosažena potřebná shoda politickou reprezentací za účasti odborné veřejnosti a konsensu občanů, není důchodová reforma, či její jednotlivé kroky, dlouhodobě udržitelná. Nutnost politického konsensu napříč politickým spektrem přesahující délku doby trvání té či oné vlády lze bohužel demonstrovat na důsledcích tzv. Velké důchodové reformy, která byla zrušena pouhé 3 roky po její účinnosti.¹³⁷

Stávající systém důchodového pojištění je vystaven primárně na principu **průběžného financování**, který je závislý na demografickém vývoji obyvatelstva a ekonomice státu. S ohledem na současnou demografickou situaci a její prognózy do budoucna je zřejmé, že za účelem udržitelnosti důchodového systému, který i do budoucna má být schopen zajistit přiměřené hmotné zabezpečení pro případ stáří, invalidity či ztráty živitele, je jeho změna nevyhnutelná. Konkrétní prognózu vývoje počtu starobních důchodců a ekonomicky aktivních osob lze vysledovat v následujícím grafu.

Graf č. 1

KLÍČOVÁ ZJIŠTĚNÍ dle základního scénáře

Počet starobních důchodců bude kulminovat kolem roku 2058, kdy by jich mělo být přibližně

3,2 milionu.

Podíl obyvatelstva ve věku 21–64 let na jednoho občana staršího 65 let klesne v horizontu 40 let na

1,6.

Zdroj: Zpráva NRR¹³⁸

¹³⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 194.

¹³⁸ Ze zprávy Národní rozpočtové rady o dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí, dostupné na: https://unrr.cz/wp-content/uploads/2020/07/Zpr%C3%A1va-o-dlouhodob%C3%A9-udr%C5%BEitelnosti-ve%C5%99ejn%C3%BDch-financ%C3%AD_2020.pdf [online]. [cit. 10. 4. 2021].

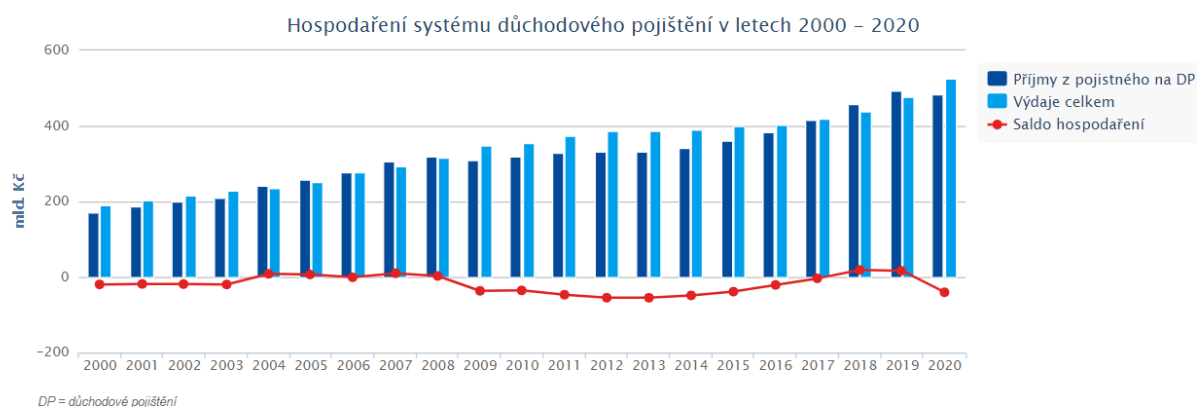
Z grafu vyplývá, že zatímco dnes je počet ekonomicky aktivních osob zhruba tři miliony a počet starobních důchodců zhruba 2,4 milionu, v roce 2070 se dle odhadů může počet pracujících snížit na 1,9 milionů a počet starobních důchodců zvýšit na necelé 3 miliony.

Je otázkou politické reprezentace, zda rozhodne stávající systém průběžného financování důchodů zachovat, či zda bude průběžný systém nahrazen jinou alternativou.

V případě zachování průběžného systému je s ohledem na výše uvedenou prognózu **nezbytné provést dílčí změny systému.**

Stávající právní úprava je považována za dostatečnou ve smyslu **zajištění adekvátního standardu hmotného zabezpečení**, který je v určité relaci k dřívějším příjmům poživatelů starobních důchodů.¹³⁹ Dlouhodobě se také dařilo zachovat příjmy a výdaje důchodového systému v relativní rovnováze, respektive v odchylce několika procent.

Graf č. 2

Zdroj:MF¹⁴⁰

V návaznosti na předchozí odhady populačního vývoje však nelze bez dalšího předpokládat, že by bylo možné důchodový systém udržet v současné podobě bez toho, aniž by došlo k výraznému **financování důchodů z jiných zdrojů**, než právě z odvedeného pojistného.

¹³⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 169

¹⁴⁰ Údaje o hospodaření důchodového systému, dostupné na <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisteni> [online]. [cit. 10. 4. 2021].

Při tvorbě nové důchodové koncepce či jejích dílčích změn je třeba vycházet z dosavadních dat, která stávající systém přinesl. Konkrétně vývoj počtu osob požívající starobní důchod lze vysledovat v následující tabulce:

Tabulka č. 8

Rok	Celkový počet starobních důchodců	Počet poživatelů "řádného" starobního důchodu	Počet poživatelů předčasného starobního důchodu	Poměr počtu "předčasných" důchodců k "řádným" důchodcům v %
2020	2 400 479	1 747 635	652 844	37,4%
2019	2 414 814	1 772 178	642 636	36,3%
2018	2 410 080	1 779 184	630 896	35,5%
2017	2 403 933	1 785 091	618 842	34,7%
2016	2 395 382	1 791 881	603 501	33,7%
2015	2 376 883	1 790 874	586 009	32,7%
2014	2 355 144	1 789 218	565 926	31,6%
2013	2 340 321	1 796 965	543 356	30,2%
2012	2 341 220	1 817 334	523 886	28,8%
2011	2 340 147	1 838 358	501 789	27,3%
2010	2 260 032	1 831 637	428 395	23,4%
2009	2 108 368	1 713 161	395 207	23,1%
2008	2 066 005	1 707 202	358 803	21,0%
2007	2 028 865	1 694 982	333 883	19,7%
2006	1 995 350	1 686 285	309 065	18,3%
2005	1 961 870	1 676 681	285 189	17,0%
2004	1 944 915	1 669 860	275 055	16,5%
2003	1 914 219	1 662 142	252 077	15,2%
2002	1 907 830	1 683 679	224 151	13,3%
2001	1 922 772	1 707 500	215 272	12,6%
2000	1 906 759	1 731 050	175 709	10,2%

Zdroj: vlastní¹⁴¹

Z tabulky je patrné, že počet poživatelů starobního důchodu každoročně narůstá i po celou dobu existence stávajícího důchodového systému. Standardní cesta při změně struktury

¹⁴¹ Zpracováno na základě dat dostupných na https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd [online]. [cit. 2. 4. 2021].

obyvatelstva spočívá, jak je popsáno v kapitole č. **2.1. I. pilíř – důchodové pojištění**, ve zvýšení důchodového věku či zvýšení odvodů pojistného.

Aktuální výše pojistného na důchodové pojištění celkově činí u zaměstnanců i OSVČ 28 % z vyměřovacího základu¹⁴², patří mezi nejvyšší v OECD¹⁴³ a další zvýšení, které by odpovídalo prognózám vývoje počtu poživatelů starobních důchodů, za současného tichého souhlasu plátců pojistného, je spíše nereálné.

Věková hranice pro odchod do důchodu je srovnatelná s věkovými hranicemi ostatních zemí EU¹⁴⁴ a pohybuje se ve vyšším průměru. Proti případnému navýšení důchodového věku stojí vývoj počtu osob požívající předčasný starobní důchod. Z tabulky č. 8 vyplývá, že nárůst počtu předčasných starobních důchodců je při srovnání období roku 2000 a 2020 téměř čtyřnásobný. Zatímco předčasní starobní důchodci tvořili v roce 2000 z celkového počtu starobních důchodců pouze 10,2 %, v roce 2020 činí tento poměr 37,4 % i přes to, že poživatelé předčasných důchodů nemají možnost přivýdělků a již ani volby, zda jejich předčasný starobní důchod bude trvale, či jen dočasně snížený. Je otázkou, zda důvodem tak vysokého počtu osob pro odchod do předčasného důchodu je zhoršení uplatnitelnosti na trhu práce v důsledku vyššího věku, příliš mírné sankce za dřívější odchod do důchodu, zhoršení zdravotního stavu, kombinace těchto důvodů či jiné pohnutky.

V souvislosti s možným zhoršením zdravotního stavu je nutné poukázat na fakt, že **objektivní posouzení zdravotního stavu** je dáno rozhodnutím příslušného orgánu, který současně určí, zda se jedná či nejedná o invaliditu, případně rozhodně, v jakém stupni je osoba invalidní.

Z následující tabulky vyplývá, že poměr invalidních důchodců vůči celkovému počtu starobních důchodců, včetně předčasných, je v průřezu času srovnatelný.

¹⁴² Data dostupná na <https://www.mpsv.cz/socialni-pojisteni> [online]. [cit. 11. 4. 2021].

¹⁴³ Příjmy a výdaje důchodového systému v následujících desetiletích, dostupné na: <http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2019/10/Udr%C5%BEitelnost-d%C5%AFchod%C5%AF-a-vytvo%C5%99en%C3%AD-0-pil%C3%AD%C5%99e-prezentace.pdf> [online]. [cit. 11. 4. 2021].

¹⁴⁴ Důchodový věk ve státech EU, EHP a Švýcarsku, dostupné na <https://www.cssz.cz/duchodovy-vek-ve-statech-eu-ehp-a-svycarsku> [online]. [cit. 11. 4. 2021].

Tabulka č. 9

rok	celkový počet poživatelů SD	celkový počet poživatelů ID	poměr poživatelů ID vůči celkovému počtu SD	celkový počet III. stupeň ID	poměr poživatelů ve III. stupni ID ku poměru celkového počtu poživatelů SD
2020	2 400 479	417 639	17,4 %	167 979	7,0 %
2015	2 376 883	421 655	17,7 %	192 408	8,1 %
2010	2 260 032	466 329	20,6 %	244 048	10,8 %
2005	1 961 870	570 055	29,1 %	184 906	9,4 %
2000	1 906 759	528 288	27,7 %	150 609	7,9 %

Zdroj: vlastní¹⁴⁵

Při posuzování pohnutek pro odchod do předčasného důchodu tak nelze automaticky pracovat s tezí, že důvodem ukončení výdělečné činnosti je nevyhovující zdravotní stav. Tím spíše ne, když vyhláškou č. 359/2009 Sb. byla přijata koncepce při posuzování invalidity, jenž poměřuje omezení pracovní schopnosti v souvislosti s dosavadní pracovní činností. Bohužel neexistuje plnohodnotná a důvěryhodná statistika, která by zaznamenávala důvody pro předčasný odchod do důchodu. S ohledem na dlouhodobě strmě vzrůstající trend počtu předčasných starobních důchodců se domnívám, že právě tato data, respektive důvody pro odchod do předčasného důchodu, by měly být při tvorbě budoucí koncepce důchodového systému reflektovány.

S ohledem na aktuální i předpokládaný vývoj důchodového systému, přišlo MPSV, respektive Komise pro spravedlivé důchody, s návrhem, jež při zachování systému průběžného systému financování zásadně mění dosavadní strukturu systému a způsob výpočtu výše starobních důchodů. Cílem reformy důchodového systému je, aby se tento systém stal **spravedlivý, udržitelný a srozumitelný**. Dojde-li ke schválení reformy, bude reforma provedena ve následujících krocích:

¹⁴⁵

Zpracování dat dostupných na: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd [online]. [cit. 13. 4. 2021].

1. fáze - rok 2022 – 2024

- **základní důchod pro každého (0. pilíř)**
- **zkrácení potřebné doby pojištění na 25 let**
- nižší daně pro pracující důchodce (ve spolupráci s MF)
- **zavedení vícezdrojového systému financování (0. a I. pilíř)**
- **výchovné za péči o děti**
- **důchodová kalkulačka pro každého občana**
- důchodový věk pro náročné profese

2. fáze – rok 2025

- Dokončení systému ocenění nevýdělečných dob
- Daňová reforma = zajištění dodatečných příjmů důchodového účtu
- Změny výpočtu ostatních důchodů – invalidních a pozůstalostních
- **Zkrácení doby penalizace u předčasných důchodů**
- Zefektivnění III. pilíře

Za účelem reformy důchodového systému by měly **být přijaty 3 zákony, jež novelizují stávající ZDP**. S ohledem na rozsáhlost reformy se v rámci diplomové práce budu zabírat jen některými body možných změn důchodového systému.

Významnou změnu představuje zavedení **nultého pilíře**. Nultým pilířem má být nahrazena stávající 10 % základní **výměra solidární složkou důchodu**, jež má představovat 28 % průměrné mzdy pro všechny, jež splnili zákonem stanovené podmínky pro přiznání důchodu, bez ohledu na předchozí výši odvedeného pojistného.¹⁴⁶ Výrazné posílení solidární složky na úkor složky zásluhové má být kompenzováno zrušením I. redukční hranice výdělkového průměru u osob se středními a vyššími příjmy při výpočtu dosavadní procentní výměry.¹⁴⁷ Výplata zásluhové složky starobního důchodu má být prováděna skrze **I. pilíř důchodového systému**, konkrétní výše důchodu se bude skládat ze dvou částí, a to za:

¹⁴⁶ Ustanovení § 33 návrhu zákona. Dostupné na: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ> [online]. [cit. 12. 4. 2021].

¹⁴⁷ Důvodová zpráva návrhu zákona dostupná na: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ> [online]. [cit. 12. 4. 2021].

- Výdělečné období životní dráhy seniora
- Nevýdělečná období životní dráhy seniora

Výše zásluhové části za výdělečné období životní dráhy seniora se bude odvíjet od výše výdělku a celkové doby pojištění, s určitými odchylkami tak lze hovořit o podobnosti dosavadního způsobu výpočtu procentní výměry. U hodnocení nevýdělečného období budou současné náhradní doby posuzovány nově tak, aby byly při výpočtu nároku na důchodové dávky posuzovány příznivěji, zejména jedná-li se o péči o děti a závislé osoby. Pro účely výpočtu důchodové dávky bude vycházeno z tzv. fiktivních vyměřovacích základů, které se budou odvíjet z posledního známého vyměřovacího základu pojištěnce či z průměrné mzdy v ekonomice dle toho, co bude pro pojištěnce příznivější.

Konkrétní příklady pro hodnocení nevýdělečné doby, respektive míry započtení fiktivního vyměřovacího základu, nalezneme zde:

Typ nevýdělečné doby	Započítávaná průměrná mzda	Započítávaný individuální výdělek
Péče o dítě do 4 let věku	100 % průměrné mzdy	100 % posledního osobního výdělku
Péče ve stupni závislosti 2	23 % průměrné mzdy	23 % posledního osobního výdělku
Péče ve stupni závislosti 3	67 % průměrné mzdy	67 % posledního osobního výdělku
Péče ve stupni závislosti 4	100 % průměrné mzdy	100 % posledního osobního výdělku
Dočasná pracovní neschopnost	100 % průměrné mzdy	100 % posledního osobního výdělku
Nezaměstnanost	40 % průměrné mzdy	100 % posledního osobního výdělku
Pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně	100 % průměrné mzdy	0 % posledního osobního výdělku
Povinná vojenská služba	100 % průměrné mzdy	0 % posledního osobního výdělku
Studium	40 % průměrné mzdy	0 % posledního osobního výdělku

Zdroj: Důchodová komise¹⁴⁸

Předpokládaná **valorizace** solidární i zásluhové složky důchodu odpovídá spíše principu solidarity, kdy solidární část důchodu bude zvyšována dle růstu průměrné mzdy, zatímco zásluhová složka pouze o míru inflace.¹⁴⁹

V návaznosti na **zlepšení postavení pečujících osob** má být zavedeno tzv. výchovné ve výši 500 Kč měsíčně náležící do zásluhové části důchodu. **Výchovné** pak náleží za maximálně 3

¹⁴⁸ Architektura nového důchodového systému dostupná na: <http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2020/01/Architektura-noveho-systemu.pdf> [cit. 12. 4. 2021].

¹⁴⁹ Z důvodové zprávy návrhu zákona, dostupné na <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ> [cit. 12. 4. 2021].

vychované děti pojištěnci, který o dítě pečoval v největším rozsahu. I tato částka má podléhat valorizaci dle vývoje cen.¹⁵⁰

Novela ZDP taktéž počítá se **snížením počtu let potřebné doby** účasti na důchodovém pojištění pro nárok na starobní, předčasný starobní a odložený starobní důchod na potřebnou délku doby pojištění, jež platila před rokem 2010.¹⁵¹ Takto markantní snížení doby účasti na důchodovém pojištění se s ohledem na aktuální poměr poživatelů předčasných starobních důchodu (37,4 % z celkového počtu starobních důchodců) může zdát kontraproduktivní a lze očekávat, že počty osob v předčasném starobním důchodu se budou zvyšovat tím spíše, že II. fáze důchodové reformy počítá se **zkrácením doby penalizace** u těchto důchodů.

Plánovaná změna důchodového systému je spojena s jeho vyšší nákladovostí, konkrétní odhady pro následujících 5 let byly představeny na tiskové konferenci představující důchodovou reformu:

Finanční udržitelnost reformy

		Roční náklady [v mld. Kč]				
		2022	2023	2024	2025	2026
Zavedení 0. a I. pilíře	Dodatečné příjmy	0,0	10,4	10,8	11,1	11,4
	Dodatečné výdaje	2,8	3,4	4,6	6,7	8,8
	Rozdíl	2,8	-7,0	-6,2	-4,4	-2,6
Výchovné	Dodatečné příjmy	---	---	---	---	---
	Dodatečné výdaje	0,0	17,0	17,3	17,5	17,8
	Rozdíl	0,0	17,0	17,3	17,5	17,8
Náročná profese	Dodatečné příjmy	0,0	0,0	9,0	9,3	9,7
	Dodatečné výdaje	0,0	0,0	0,1	0,3	0,4
	Rozdíl	0,0	0,0	-8,9	-9,0	-9,3
Celkem	Dodatečné příjmy	0,0	10,4	19,8	20,4	21,1
	Dodatečné výdaje	2,8	20,4	22,0	24,5	27,0
	Rozdíl	2,8	10,0	2,2	4,1	5,9

Zdroj: MPSV¹⁵²

¹⁵⁰ Ustanovení § 34a odst. 1 až 3 návrhu zákona, dostupné na <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ> [cit. 12. 4. 2021].

¹⁵¹ Z důvodové zprávy návrhu zákona, dostupné na <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ> [cit. 12. 4. 2021].

¹⁵² Data dostupná z prezentace MPSV, dostupné na: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-predstavilo-spravedlivou-duchodovou-reformu> [cit. 12. 4. 2021].

Celková nákladnost zavedení nultého pilíře a reformy I. pilíře je odhadována pro následující pětileté období na 26,3 mld. korun. Spolu s výchovným a reformou dopadající na oblast náročných profesích tvoří celkový očekávaný odhad výdajů 96,7 mld. pro zmíněné období. Reforma důchodového systému počítá se zavedením **vícezdrojového financování důchodů**. K vícezdrojovému financování důchodů dochází však již nyní, jelikož příjmy z odvodů pojistného ne vždy odpovídají výdajům na důchody.¹⁵³ Ministryně MPSV na zmíněné tiskové konferenci uvedla, že v rámci první fáze jsou výdaje na zavedení nultého a I. pilíře: „výdaje, které by se daly financovat z evropského plánu obnovy, který je určen na financování strukturálních reforem“.¹⁵⁴

Další financování důchodového systému v dlouhodobějším časovém horizontu návrh zákona předpokládá v daňové reformě, kterou by však měla provést příští vláda. Případná podoba daňové reformy však vytvořena nebyla. Vícezdrojové financování by se dle prof. Nerudové mělo zakládat na zavedení zdanění digitálního sektoru ekonomiky a zavedením povinnosti hradit zdravotní a sociální odvody z příjmů z kapitálového majetku. Ministryně práce a sociálních věcí poté doplňuje další možné zdroje financování, konkrétně: „vidím prostor v řádu stovek miliard korun ve 3 oblastech, a to jsou daňové výjimky, odliv zisku z České republiky do zahraničí a taky potírání daňových rájů.“¹⁵⁵

Za účelem předvídatelnosti a jistoty počítá důchodová reforma taktéž s vytvořením **důchodové kalkulačky**, která pojištěnci spočítá zbývající potřebnou dobu účasti na důchodovém pojištění a výši očekávaného důchodu. Zpřehlednění důchodového systému je jistě vítanou změnou, neboť ÚS ve svém nálezu sám konstatoval, že „celá složitá konstrukce důchodového systému je natolik netransparentní, že je pro své adresáty de facto zcela nesrozumitelná. Pro většinu pojištěnců se tak vypočítaná výše důchodové dávky stává neverifikovatelnou.“¹⁵⁶ Stávající právní úprava umožňuje pojištěncům „pouze“ zjištění aktuální doby pojištění na základě podání žádosti o výpis dob pojištění z evidence ČSSZ, který mimo jiné obsahuje i údaje o vyměřovacích základech, náhradních a vyloučených dobách pojištěnce.¹⁵⁷ Zjištění výše důchodu je pak na základě výpisu možné v důchodové kalkulačce ČSSZ, avšak pouze za předpokladu, že se jedná o

¹⁵³ Viz. Graf č. 2

¹⁵⁴ Z videozáznamu tiskové konference MPSV, dostupné na <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-predstavilo-spravedlivou-duchodovou-reformu> [cit. 12. 4. 2021].

¹⁵⁵ Z videozáznamu tiskové konference MPSV, dostupné na <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-predstavilo-spravedlivou-duchodovou-reformu> [cit. 12. 4. 2021].

¹⁵⁶ Nález č. Ústavního soudu ze dne 23.3.2010, sp. zn. Pl. ÚS 135/2010

¹⁵⁷ Informace dostupná na: <https://www.cssz.cz/web/cz/informativni-osobni-list-duchodoveho-pojisteni> [cit. 12. 4. 2021].

pojištěnce, kteří dosáhnou důchodového věku v horizontu následujících 5 let.¹⁵⁸ Tato kalkulačka tedy není nástrojem pro zjištění výše budoucího důchodu mladších generací, přitom právě tyto generace by měly být o možné výši starobního důchodu informovány nejlépe, budeme-li do budoucna vyžadovat, případně **podněcovat jejich účast ve III. pilíři**.

Domnívám se, že při tvorbě důchodové koncepce je třeba uvažovat ve více rovinách a výsledný komplexní návrh musí silou své přesvědčivosti zavazovat politickou reprezentaci i po dalším volebním období, a to i v případě, kdy dojde ke změnám politické scény a ta či ona politická strana, jež návrh vytvořila, bude mít výrazně horší či dokonce žádné zastoupení v parlamentu. Jedině tak lze vytvořit dlouhodobě udržitelný důchodový systém a vyvarovat se nákladnému rušení reformních kroků a zavádění nových. Navrhovaná důchodová reforma činí důchodový systém nákladnější, v období následujících 5 let je počítáno se zvýšením výdajů za důchodový systém celkově o 96,7 mld. oproti stávajícímu systému. S odhadovaným zvyšováním počtu starobních důchodců budou tyto výdaje samozřejmě progresivně stoupat. Problém navrhované právní úpravy vidím zejména při postupu týkající se zavedením vícezdrojového financování. Pro I. fázi reformy by se **mohlo** zvýšení výdajů hradit z rozpočtu EU, 2. výrazně dražší fáze, pak nastiňuje financování v matných obrazech a odkazuje vyřešení finanční otázky svému neznámému politickému nástupci. Otázkou samo o sobě pak zůstává, na kolik je možné spoléhat na dofinancování důchodového systému získaných z „*odliv(u) zisku z České republiky do zahraničí a taky potírání daňových rájů*“ když se dosavadní právní nástroje za uplynulých 30 let ukazují jako bezzubé.

Při představování důchodové reformy bylo několikrát zdůrazněno, že MPSV společně s Důchodovou komisí očekávají seriózní politickou diskusi, která však dodnes na koaliční úrovni nebyla vedena. Konkrétně ministryně MPSV uvedla že: „*z tohoto důvodu vysíláme konkrétní návrh do meziresortního připomínkového řízení tak, abychom se dozvěděli, vlastně jaký postoj koaliční partner má, protože ho dodnes bohužel neznám.*“

Navrhovaná důchodová je aktuálně ve fázi ukončeného meziresortního připomínkového řízení, možná podoba budoucího důchodového systému je tak stále nejistá.

¹⁵⁸Informace dostupná na: <https://eportal.cssz.cz/web/portal/-/sluzby/informativni-vypocet-starobniho-duchodu> [cit. 12. 4. 2021].

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjednodušeným způsobem popsat základní charakteristiku důchodového systému. Důchodový systém je obecně třeba chápat jako dynamickou entitu, která musí pružně reagovat na celospolečenské změny, respektovat princip právní jistoty, princip odůvodněného očekávání občanů a současně dbát na finanční udržitelnost, přičemž příjem pojistného, stejně jako výdaje důchodového systému, jsou založeny pouze na odhadech.

V českém právním prostředí odpovědnost za důchody plně přijal stát, role komerčních nástrojů na zabezpečení se pro případ stáří, invalidity či úmrtí živitele, podléhá přísné právní regulaci a státnímu doзору. Produkty komerčních subjektů, které by do budoucna mohly zvýšit životní úroveň budoucích příjemců dávek důchodového pojištění, jsou spíše okrajovou záležitostí vzhledem k nízké účasti občanů, co do účastenství a výše jejich příspěvků.

S ohledem na připravovanou novelu ZDP lze očekávat, že téma důchodové reformy bude v následujících měsících, možná i letech, společností silně rezonovat. Už nyní je zřejmé, že stávající systém je třeba změnit, přinejmenším co do výběru finančních prostředků s odkazem na očekávaný nárůst výdajů spojených s kulminací osob důchodového věku. Navrhovaná novela ZDP přináší několik zásadních změn s cílem zlepšit ekonomické postavení seniorů a narovnat nespravedlnosti, které vznikají v průběhu života v důsledku poskytování péče nejbližším osobám.

Důchodová reforma i nadále počítá s udržení průběžného systému financování, nicméně s nutností zavedení vícezdrojového financování, které se ale již výrazněji nedotkne sociálních odvodů pracujících. S ohledem na délku trvání průběžného financování zakládající povinnou účast všem výdělečně činným osobám a budoucím prognózám populačního vývoje, se domnívám, že jít cestou „vylepšování“ skrze drobné reformní kroky stávajícího systému je lepší variantou než zavádět zcela nový model financování.

Seznam použitých zkratk:

DPS	doplňkové penzijní spoření
PPSP	penzijním připojištění se státním příspěvkem
PS	penzijní společnost
ÚS	Ústavní soud
ZDP	Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZoDPS	Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů
ZPOJSZB	Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
ZoPPSP	Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů

Použité zdroje:

A. Seznam literatury

ARNOLDOVÁ, A., Sociální zabezpečení I. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, 352 s. ISBN 978-80-247-3724-9.

GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., Sociální zabezpečení. 2. aktualizované a doplněné vydání. V Brně: Masarykova univerzita Brno, Doplněk Brno, 2000, 280 s. ISBN 80-210-3686-9.

BARTOŇ, M. a kol., Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2020, 1456 s. ISBN 978-80-7400-812-2.

CHVÁTALOVÁ, I. a kol., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii, 2. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 304 s. ISBN 978-80-7380-732-0.

KOLDINSKÁ, Kristina. Sociální právo. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, 208 s. ISBN 978-80-7400-474-2.

KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, 320 s. ISBN 978-80-7400-692-0.

LOUŽEK, M., Důchodová reforma. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014, 102 s. ISBN 978-80-246-2612-3.

PŘIB, J., Kdy do důchodu a za kolik 12. Aktualizované vydání Praha: GRADA, 2011, 128 s. ISBN 978-80-247-3616-7.

RYTÍŘOVÁ, L. Důchodový systém v České republice, 1. vydání. Praha: Anag, 2013, 118 s. ISBN 978-80-7263-821-5.

ŠTANGOVÁ V., LANG R. a kol. Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, 234 s. ISBN 978-80-7380-700-9.

VOŘÍŠEK, V. Zákon o důchodovém pojištění – komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 512 s. ISBN 978-80-7179-576-6.

ŽENÍŠKOVÁ, M., Pojistné na sociální zabezpečení zaměstnavatelů, zaměstnanců, osvc a dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady. 9. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2020, 160 s. ISBN 978-80-7554-262-5.

B. Seznam použitých internetových zdrojů

ČSSZ Důchodci v ČR

https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd

ČSSZ Starobní důchod podrobně

<https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod-podrobne>

ČSSZ Průměrná výše důchodů

https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_ra_de.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098

ČSSZ Důchodová kalkulačka

<https://portal.cssz.cz/web/portal/-/sluzby/informativni-vypocet-starobniho-duchodu>

ČSSZ informativní osobní list důchodového pojištění

<https://www.cssz.cz/web/cz/informativni-osobni-list-duchodoveho-pojisteni>

ČSÚ Výpis ze statistického zjišťování inflace

https://www.czso.cz/documents/10180/132433649/Inflace_2000_2020.pdf

Národní rozpočtová rada - udržitelnost veřejných financí

https://unrr.cz/wp-content/uploads/2020/07/Zpr%C3%A1va-o-dlouhodob%C3%A9-udr%C5%BEitelnosti-ve%C5%99ejn%C3%BDch-financ%C3%AD_2020.pdf

Hospodaření důchodového systému

na <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpočet/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten>

MPSV Tisková konference k představení důchodové reformy

<https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-predstavilo-spravedlivou-duchodovou-reformu>

MPSV Informace o vyplacených dávkách v rezortu MPSV ČR

v prosinci 2019

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/1068116/Informace+o+vyplacen%C3%BDch+d%C3%A1vk%C3%A1ch+v+prosinci+2019.pdf/8db1c122-4122-db1b-b847-930f5787d81f>

MPSV Sociální pojištění

<https://www.mpsv.cz/socialni-pojisteni>

MPSV Architektura nového důchodového systému

<http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2020/01/Architektura-noveho-systemu.pdf>

Komise pro spravedlivé důchody - Příjmy a výdaje důchodového systému v budoucích desetiletích

<http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2019/10/Udr%C5%BEitelnost-d%C5%AFchod%C5%AF-a-vytvo%C5%99en%C3%AD-0-pil%C3%AD%C5%99e-prezentace.pdf>

C. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 42/1994 Sb. o doplňkovém penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 426/2011 Sb. o důchodovém spoření, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 586/1992 Sb. o dani z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

D. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07

Nález Ústavního soudu ze dne 28.2.1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95

Nález Ústavního soudu ze dne 6.6.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04

Nález Ústavního soudu ze dne 9.6.2005, sp. zn. II. ÚS 348/04

Rozsudek NSS ze dne 7.8.2003 sp. zn. 3 Ads 7/2003-42

Rozhodnutí NSS ze dne 25.10. 2006, sp. zn. 3 Ads 76/2005-49

Rozhodnutí NSS ze dne 25.1.2006, 20 sp. zn. Cad 31/2005-26

E. Ostatní zdroje

Vývoj a stav hlavních parametrů základního důchodového pojištění

https://ipodpora.odbory.info/soubory/dms/wysiwyg_uploads/54f145b2214a6b6d/uploads/vyvoj-stav.pdf

ŠTEFKO, Martin. Otazníky ohledně ústavní ochrany práva seniorů na uspokojivé hmotné zabezpečení ve stáří. Časopis pro právní vědu a praxi, 2016, č. 2.

Eklep Návrh zákona - důchodová reforma

<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBW7JRJWJ>

<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=ALBSBRX9HE5M>

Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce

A. Systém dávek důchodového pojištění České republiky

B. Abstrakt

Diplomová práce popisuje důchodový systém České republiky. Je rozdělena do osmi kapitol, které se člení do podkapitol. Při psaní diplomové práce jsem čerpala z odborné literatury, stávajících i historických právních předpisů, judikatury soudů a statistických údajů zveřejněných na webových stránkách převážně státních a veřejných institucí. Předkládaná práce se snaží postihnout a popsat nejčastější témata důchodového systému a jednotlivé dávky z něj vyplývající. První tři kapitoly popisují historický vývoj, principy důchodového pojištění a důchodový systém jako takový. Třetí až sedmá kapitola se poté zabývá jednotlivými nároky plynoucími z důchodového systému a jejich případným souběhem či konkurencí. Poslední kapitola hodnotí stávající právní úpravu s reflektováním plánované důchodové reformy.

Cílem této diplomové práce bylo podat srozumitelný výklad vybraných institutů důchodového systému. Vzhledem k rozsáhlosti problematiky si práce nekladla za cíl postihnout a popsat všechny oblasti systému důchodového pojištění.

První kapitola se zaměřuje na elementární principy důchodového pojištění a historický exkurs. Elementární principy napomáhají rámcově pochopit smysl a podstatu důchodového pojištění, jeho východiska a upotřebení. Historický exkurs posléze popisuje postupný vývoj důchodového systému od doby vlády Marie Terezie až k dnešnímu dni.

Druhá kapitola "Důchodový systém ČR" popisuje jednotlivé pilíře důchodového pojištění, a to jak současné, tak i zrušené. Popisuje jejich účel, způsob odvodu pojistné, výhody i nevýhody a současně jednotlivé pilíře porovnává.

Třetí kapitola popisuje dobrovolnou i povinnou účast na důchodovém pojištění. Popisuje, za jakých předpokladů vzniká povinnost účasti na pojištění ze zákona, za jakých podmínek se lze důchodového pojištění účastnit dobrovolně a kdy naopak je nevýdělečná činnost považována za náhradní dobu pojištění.

Čtvrtá kapitola popisuje nejméně frekventovanější dávku důchodového systému, a to starobní důchod, včetně předčasného starobního důchodu. Kapitola obsahuje podmínky pro přiznání důchodových nároků, popisuje rozdíly mezi starobní a předčasným starobním důchodem co do výše důchodů a výdělečné činnosti poživatelů těchto dávek.

Zabezpečení pro případ dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu za současné ztráty či omezení schopnosti výdělečné činnosti je věnována **kapitola pátá**. Kapitola popisuje způsob pohlížení na invaliditu, popisuje jednotlivé stupně invalidity a tím i nároky, které pojištěncům z uznání invalidity plynou.

Šestá kapitola je věnována důchodovým nárokům sirotků, vdovců a vdov. Zaobírá se podmínkami vzniku nároku na nepřímý důchod, délkou trvání nároku a jeho výší.

Kapitola sedmá pak řeší situace, ke kterým dochází v případě, že pojištěnec splní podmínky pro přiznání dvou a více důchodů.

Smysl **osmé kapitoly** spočívá v částečném zanalyzování a zhodnocení současného důchodového systému jako celku. Kapitola částečně popisuje některé aspekty možné budoucí podoby systému po plánované důchodově reformě a popisuje dílčí kroky důchodové reformy.

C. Klíčová slova: systém dávek důchodového pojištění, důchodové pojištění, důchody

Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce

A. Retirement pension insurance system of Czech republic

B. Abstract

The diploma thesis describes the pension system of the Czech Republic. It is divided into eight chapters. The sources of my thesis are literature, legislation, case law and statistics published on the websites of public institutions. The presented thesis tries to cover and describe the most common topics of the pension system and individual benefits resulting from it. The first three chapters describe the historical development, the principles of pension insurance and the pension system itself. The third to seventh chapter deal with the individual claims arising from the pension system and their possible concurrence or competition. The last chapter evaluates the current legislation reflecting the planned pension reform.

The aim of this thesis was to give a clear explanation of selected institutes of the pension system. Due to the scale of the issue, the work did not aim to cover and describe all areas of the pension insurance system.

The first chapter focuses on the basic principles of the pension insurance and the historical excursion. Elementary principles help to understand the meaning and the essence of pension insurance, its origins and use. The historical excursion describes the development of the pension system from Maria Theresa to the present day.

The second chapter describes individual pillars of pension insurance, both current and former. It describes their purpose, method of payment of insurance, advantages and disadvantages and at the same time compares individual pillars.

The third chapter describes voluntary and compulsory participation in pension insurance. It describes the conditions under which the obligation to participate in insurance arises by law, under what conditions it is possible to participate in pension insurance and when non-profit activity is considered a replacement period of insurance.

The fourth chapter describes the most frequent benefit of the pension system. It also describes the conditions for granting pension claims, the differences between old-age and early old-age pension in the terms of the amount of pensions.

Chapter five is devoted to security in the event of a long term unfavorable state of health for the current loss or limitation of the ability to work. It also describes the way of looking at disability, describes the individual degrees of disability and the claims that results from the insurance to disabled.

The **sixth chapter** is devoted to the pension entitlements of orphans, widows and widowers. It deals with the condition of entitlement to an indirect pensions, the duration of entitlement and its amount.

Chapter seven deals with situations that occur if the insured person meets the conditions for granting two or more pensions.

The purpose of the **eight chapter** is to partially analyze and evaluate the current system of the pension insurance. The chapter describes some aspects of the possible future form of the system after the planned pension reform and describes the future potential forms of the pension system.

C. Key words: Retirement pension insurance system, pension insurance, pensions